सत्यमेव जयते

महाराष्ट्र शासन

विधि व न्याय विभाग

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५

महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१

(दिनांक १ नोव्हेंबर, २००६ पर्यंत फेरबदल केलेला)

Maharashtra Act No. V of 1962

The Maharashtra Zilla Parishads and Panchayat Samitis Act, 1961

(As modified upto 1st November 2006)

व्यवस्थापक, शासकीय मुद्रणालय, औरंगाबाद यांनी मुद्रित केले व संचालक, शासकीय मुद्रण व लेखनसामग्री, महाराष्ट्र राज्य, मुंबई ४००[illegible] यानी प्रकाशित केले.

२००७

[किमत : रुपये ४६.००]

महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१

अनुक्रमणिका

उद्देशिका : पृष्ठे

कलमें. (i)

प्रकरण एक

प्रारंभिक

१. संक्षिप्त नाव, व्याप्ती व प्रारंभ ८

२. व्याख्या. ८

प्रशासकीय क्षेत्रे

३. प्रशासकीय क्षेत्रांमध्ये विभागणी करणे १२

४. जिल्ह्यांची रचना १२

५. गटांची रचना १२

प्रकरण दोन

जिल्हा परिषदांची रचना

६. जिल्हा परिषदांची स्थापना करणे १२

७. परिषदेची प्राधिकरणे व त्यांचे संघटन १३

८. जिल्हा परिषदांचे कायद्याने संस्थापन १३

९. जिल्हा परिषदांची रचना १३

९क. राज्य निवडणूक आयोग १५

परिषद सदस्यांची निवडणूक

१०. परिषद सदस्यांची निवडणूक व त्यांचा पदावधी, इ. १५

१० क. मतदानाची रीत १६

११. परिषद सदस्यांच्या पदावधीचा प्रारंभ १६

१२. जिल्ह्याची निवडणूक विभागात विभागणी १६

१३. मतदारांची यादी १८

१४. निवडणूकीचा दिनांक १८

१५. निवडून येण्यास अर्ह असणाऱ्या व्यक्ती १९

१५क. जागा रिकाम्या होणे १९

१६. निरर्हता १९

१७. मतदानाचा हक्क २४

१८. मतदानाचा किंवा निवडून येण्याचा हक्क निर्धारित करण्यासाठी मतदारांची यादी निर्णायक पुरावा असेल. २४

निवडणुका व निवडणूकविषयक विवाद

१९. निवडणुकीच्या प्रयोजनांसाठी परिवास्तू, वाहने, वगैरे यांचे अधिग्रहण २४

२०. भरपाई देणे .. २५

२१. माहिती मिळवण्याचा अधिकार २६

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे — पृष्ठे

२२. परिवास्तूंमध्ये वगैरे प्रवेश करण्याचा आणि त्यांचे निरीक्षण करण्याचा अधिकार .. २६
२३. अधिग्रहण केलेल्या परिवास्तूंतून निष्कासित करणे २६
२४. अधिग्रहणातून परिवास्तू मुक्त करणे २६
२५. अधिग्रहणासंबंधीच्या कोणत्याही आदेशाचे उल्लंधन केल्याबद्दल शास्ती .. २७
२६. विवक्षित आकस्मिक परिस्थितीत व्यक्ती निवडून आल्याचे घोषित करण्याचा अधिकार. . २७
२७. निवडणुकांच्या विधिग्राह्यतेची निर्मिती करणे ; न्यायाधीशाने चौकशी करणे, कार्यपध्दती २७
२७-क. निवडणूक विषयक बाबींमध्ये न्यायालयाने हस्तक्षेप करण्यास प्रतिबंध .. २९
२८. अपराधसिध्दीमुळे किंवा भ्रष्टाचारामुळे उद्‌भवणारी निरर्हता २९
२८-क. निवडणुकीच्या संबंधात निरनिराळया वर्गांमध्ये वैरभाव वाढविणे .. ३०
२८-ख. निवडणुकीच्या आदल्या दिवशी किंवा निवडणुकीच्या दिवशी सार्वजनिक सभा भरविण्यास मनाई. ३०
२८-ग. निवडणुकीच्या सभांमध्ये दंगल माजविणे ३०
२८-घ. पत्रके, भित्तिपत्रके, वगैरे मुद्रित करण्यावर निर्बंध ३१
२९. मतदान केंद्रात किंवा मतदान केंद्राजवळ प्रचार करण्यास मनाई ३१
३०. मतदान केंद्रात किंवा मतदान केंद्राजवळ बेबंद वर्तन केल्याबद्यल शास्ती .. ३२
३१. मतदान केंद्रावर गैरवर्तणूक केल्याबद्यल शास्ती ३२
३२. मतदानाची गुप्तता राखणे ३२
३३. निवडणुकीसंबंधातील अधिकारी वगैरे यांनी, उमेदवारांच्या वतीने काम न करणे किंवा मतदानाच्या बाबतीत वजन खर्च न करणे. ३३
३३-क. निवडणुकीच्या वेळी वाहने बेकायदेशीररीत्या भाडयाने घेण्याबद्दल किंवा ती प्राप्त करण्याबद्दल शास्ती ३३
३४. निवडणुकांच्या संबंधातील पदीय कर्तव्याचा भंग करणे.. .. .. ३३
३५. मतदान केंद्रातून मतपत्रिका काढून नेणे हा अपराध असणे ३३
३६. इतर अपराध व त्याबद्दल शास्ती ३४
३७. विवक्षित अपराधांच्या संबंधात खटला दाखल करणे ३४

परिषद सदस्यांचा राजीनामा, त्यांना पदावरुन दूर करणे व त्यांच्या नैमित्तिक रीत्या रिकाम्या झालेल्या जागा, वगैरे

३८. परिषद सदस्यांचा राजीनामा ३५
३९. गैरवर्तणूक, वगैरे केल्याबद्दल परिषद सदस्यास अधिकार पदावरुन दूर करणे .. ३५
४०. परिषद सदस्यांची पदावधीच्या काळातील निरर्हता ३५
४१. नैमित्तिक रिकाम्या जागा कशा भराव्यात ३६

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे पृष्ठे

अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष

४२. अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष यांची निवडणुक ३६
४३. अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष यांचा पदावधी ३८
४४. (वगळले)
४५. अध्यक्ष आणि उपाध्यक्ष यांच्या निवडणुकीची कार्यपध्दती.. .. .. ३८
४६. अध्यक्षाला द्यावयाचे मानधन आणि इतर सुविधा ३९
४६-क.अध्यक्षाला आतिथ्य भत्ता ३९
४६-ख.आतिथ्य भत्त्याच्या कमाल मर्यादेत बदल करण्याचा अधिकार ३९
४७ अध्यक्षाला अनुपस्थिति रजा देणे आणि परिणामरुप तरतुदी ३९
४७-क.उपाध्यक्षास द्यावयाचे मानधन, अनुपस्थिति रजेसह इतर सवलती आणि परिणामरुप तरतुदी. ३९
४८ अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांचा राजीनामा ४०
४९ अध्यक्ष किंवा उपाध्यक्ष यांच्याविरुध्द अविश्वासाचा ठराव ४०
५० अध्यक्ष किंवा उपाध्यक्ष यांना अधिकारपदावरुन दूर करणे ४१
५१. अध्यक्ष, परवानगीशिवाय गैरहजर राहिल्याचा परिणाम ४१
५२. अध्यक्ष व उपाध्यक्ष यांची रिकामी झालेली अधिकारपदे भरणे ४१
५३. कार्यभार, नवीन अध्यक्ष किंवा उपाध्यक्ष यांच्या स्वाधीन करण्यास नकार देण्याबद्दल शास्ती. ४२
५४. अध्यक्षाचे अधिकार व त्याची कार्ये ४२
५५. उपाध्यक्षाची कार्ये ४३

प्रकरण तीन

पंचायत समित्यांची रचना करणे

५६. पंचायत समित्यांची स्थापना ४३
५७. पंचायत समित्यांची रचना करणे ४४
५८. निर्वाचक गण, निरर्हता, निवडणुका आणि निवडणुकविषयक विवाद यांच्या संबंधातील तरतुदी. ४४
५८-क. मतदानाची रीत ४६
५९. पंचायत समितीच्या सदस्यांचा पदावधी ४७
६०. पंचायत समितीचा सदस्य म्हणून राजीनामा देणे ४७
६१. गैरवर्तणुकीमुळे सदस्यास अधिकारपदावरुन दूर करणे ४७
६२. पंचायत समितीच्या सदस्यांची निरर्हता ४८
६३. नैमित्तिक रिकाम्या जागा कशा भराव्यात ४८
६४. पंचायत समितीचा सभापती व उप सभापती यांची निवडणुक.. .. .. ४९

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे		पृष्ठे
६५.	पंचायत समितीचा सभापती व उप सभापती यांचा पदावधी	४९
६६.	[वगळण्यात आले]	
६७.	पंचायत समितीच्या सभापतीच्या निवडणुकीची कार्यपध्दती	४९
६८.	उप सभापतीची निवडणूक	५०
६८-क.	सभापती किंवा उप सभापती यांच्या निवडणुकीच्या विधिग्राह्यतेच्या संबंधातील विवादावर निर्णय देण्याचा आयुक्ताचा अधिकार.	५१
६९.	पंचायत समितीचा सभापती व उप सभापती यांना मानधन व भत्ता देणे ..	५१
७०.	पंचायत समितीचे सभापती व उप सभापती यांना अनुपस्थिति रजा देणे व परिणामरुप तरतुदी.	५१
७१.	सभापती व उप सभापती यांचा राजीनामा	५२
७२.	पंचायत समितीचा सभापती किंवा उप सभापती यांच्याविरुध्द अविश्वासाचा ठराव	५२
७३.	पंचायत समितीचा सभापती किंवा उप सभापती यांस गैरवर्तणूक, वगैरे केल्याबद्दल अधिकारपदावरुन दूर करणे.	५३
७४.	सभापती किंवा उप सभापती परवानगीशिवाय अनुपस्थित राहिल्याचा परिणाम ..	५३
७५.	सभापती किंवा उप सभापती यांची नैमित्तिक रिकामी अधिकारपदे भरणे ..	५३
७५-क.	कार्यभार नवीन सभापती किंवा उप सभापती यांच्या स्वाधीन करण्यास नकार देण्याबद्दल शास्ती. ..	५४
७६.	पंचायत समितीच्या सभापतीचे अधिकार व त्याची कार्ये	५४
७७.	पंचायत समितीच्या उप सभापतीचे अधिकार व त्याची कार्ये	५५
७७-क.	सरपंचाची समिती	५५

प्रकरण चार

समित्या

७८.	स्थायी समिती, विषय समित्या व इतर समित्या यांची नेमणूक	५६
७९.	स्थायी समितीची रचना	५६
७९-क.	जल व्यवस्थापन व स्वच्छता समितीची रचना	५७
८०.	विषय समित्यांची रचना करणे	५८
८१.	समित्यांसाठी निवडणूक	६०
८२.	स्थायी समितीच्या व विषय समितीच्या सदस्यांचा पदावधी	६१
८२-क.	स्थायी समितीच्या किंवा विषय समित्यांच्या सदस्यांचा राजीनामा	६२
८२-ख.	नैमित्तिक रिकाम्या जागा कशा भराव्यात	६२
८३.	विषय समित्यांचे सभापती	६२
८४.	विषय समित्यांच्या सभापतीस द्यावयाचे मानधन	६४
८४-क.	आदेशाद्वारे मानधनाच्या रकमेत फेरफार करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार ..	६४

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे पृष्ठे

८५. विषय समित्यांच्या सभापतीस अनुपस्थिति रजा देणे आणि परिणामरुप तरतुदी .. ६४

८६. विषय समितीच्या सभापतीचा राजीनामा ६५

८७. विषय समितीच्या सभापतीविरुध्द अविश्वासाचा ठराव ६५

८८. विषय समितीच्या सभापतीस अधिकारपदावरून दूर करणे ६६

८९. विषय समितीचा सभापती रजेमुळे अनुपस्थित राहिल्याचा परिणाम ६६

९०. विषय समितीच्या सभापतीचे अधिकारपद नैमित्तिक रीत्या रिकामे होणे ६६

९०-क.कार्यभार विषय समितीच्या नवीन सभापतीच्या स्वाधीन करण्यास कलम ५३ च्या तरतुदी लागू असणे. .. ६६

९१. स्थायी समिती व विषय समिती यांच्या सभापतीचे अधिकार व कार्य .. ६७

९१-क.जागा रिकाम्या असताना अधिकारांचा वापर करण्यासाठी व कर्तव्य पार पाडण्यासाठी पीठासीन प्राधिकारी नेमण्याचा शासनाचा अधिकार. ६७

९१-ख.सर्व पीठासीन अधिकाऱ्यांची अधिकारपदे एकत्रच रिकामी झाली असताना अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी अधिकाऱ्यांना प्राधिकृत करण्याचे राज्य शासनाचे अधिकार . ६८

९२. विनियमांद्वारे विहित करावयाची समित्यांची कर्तव्ये, कार्यपध्दती, इत्यादी .. ६८

९३. (वगळले)

प्रकरण पाच

कार्यकारी अधिकारी

९४. मुख्य कार्यकारी अधिकारी आणि उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांची नेमणूक .. ६९

९५. मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याचे अधिकार व कार्ये ६९

९६. मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याच्या अधिकारांचे प्रत्यायोजन ७०

९६क. कार्यकारी अधिकाऱ्याची नियुक्ती व त्याचे अधिकार आणि कार्ये ७१

९७. गट विकास अधिकाऱ्यांची नेमणूक ७१

९८. गट विकास अधिकाऱ्याचे अधिकार व कार्ये. ७१

९९. जिल्हा परिषदेच्या विभाग प्रमुखाचे अधिकार व कार्ये ७१

प्रकरण सहा

जिल्हा परिषदा, पंचायत समित्या आणि समित्या यांचे अधिकार व कर्तव्ये

१००. जिल्हा परिषदेचे प्रशासकीय अधिकार व कार्ये ७२

१००क. अनुसूचित क्षेत्रांमधील जिल्हा परिषदेचे अधिकार व कर्तव्ये. . .. ७५

१०१. विवक्षित विषयांच्या बाबतीत पंचायत समिती प्रथमतः जबाबदार असणे. . .. ७६

१०१क. गट अनुदानामधून खर्च करण्याचा पंचायत समितीचा अधिकार ७६

१०१ख. अनुसूचित क्षेत्रातील पंचायत समितीचे सक्षम अधिकार व कर्तव्ये ७६

१०२ . इतर बांधकामे करण्याचा व इतर परिसंस्थांची व्यवस्था पाहण्याचा आणि इतर स्थानिक प्राधिकरणांना तांत्रिक मार्गदर्शन करण्याचा जिल्हा परिषदेचा अधिकार. . ७७

१०३. बांधकामे व विकास परियोजना हस्तांतरित करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार. . ७७

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे पृष्ठे

१०४. जिल्हा निधी हा सर्वसाधारणपणे जिल्हा परिषदेने केलेला परिव्यय व खर्च यासाठी पात्र असणे. ७७

१०५. तडजोड करण्याचा अधिकार ७७

१०६. जिल्हा परिषदेचे अधिकार व तिची कार्ये ७८

१०७. टंचाई, इत्यादी प्रसंगी जिल्हा परिषदेची कर्तव्ये ७९

१०८. पंचायत समितीचे अधिकार व तिची कार्ये. ७९

१०८क. जिल्हा परिषदेने दिलेल्या आनुदेशांनुसार पंचायत समितीने वागणे ८०

१०९. स्थायी समिती आणि विषय समित्या यांचे अधिकार व कार्ये ८०

१०९क. वित्त समितीचे विशेष अधिकार व तिची कार्ये. ८१

११०. दोन किंवा अधिक जिल्हा परिषदांच्या संयुक्त समित्या ८२

प्रकरण सात

कामकाज चालवणे

जिल्हा परिषदा

१११. जिल्हा परिषदांच्या बैठकी ८३

११२. अधिकार पद रिकामे झाले असताना परिषद सदस्यांना काम करता येणे, .. ८६
जिल्हा परिषदांच्या कृती, वगैरे अनौपचारिकतेमुळे विधीअग्राह्य न होणे. . ..

११३. प्रतिष्ठित व्यक्तींनी बैठकीमध्ये भाषण करणे ८६

११४. अध्यक्षाने विवक्षित शासकीय अधिकाऱ्यास जिल्हा परिषदेच्या बैठकीस हजर राहण्यास फर्मावणे. ८६

११५. अध्यक्षाने लेखी प्रतिपादने प्रसृत करणे. ८६

११६. संविदा करण्याची पद्धती ८६

पंचायत समित्या

११७. पंचायत समित्यांच्या बैठकी ८७

११८. पंचायत समित्यांच्या बैठकींना कलमे १११, ११२ व ११५ लागू असणे ८७

स्थायी आणि विषय समित्या

११९. स्थायी समित्यांच्या आणि विषय समित्यांच्या बैठकी. ८८

१२०. सभापतीने यथास्थिती, स्थायी समितीच्या किंवा विषय समित्यांच्या बैठकीस .. ८८
हजर राहण्यास शासकीय अधिकाऱ्यास फर्मावणे.

१२१. स्थायी समितीच्या किंवा विषय समितीच्या सभापतीने लेखी प्रतिपादने प्रसृत करणे. . ८८

१२२. विवक्षित बाबतीत समित्यांची बैठक बोलावणे. ८९

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे पृष्ठे

प्रकरण आठ

बांधकामे आणि विकास परियोजना पार पाडणे व त्या सुस्थितीत ठेवणे

१२३. विकास परियोजनांची अंमलबजावणी जिल्हा परिषदेकडे सोपवणे ८९
१२४. जिल्हा परिषदेने पंचायत समितीमार्फत बांधकामे आणि विकास परियोजना पार पाडणे .. ८९
१२५. बांधकामे किंवा विकास परियोजना हाती घेण्यास मंजुरी ९०
१२६. बांधकामे किंवा विकास परियोजना यांसाठी संविदा ९०
१२७. निरीक्षण करण्याचा व तांत्रिक मार्गदर्शन, वगैरे देण्याचा राज्य शासनाचा किंवा अधिकाऱ्याचा अधिकार. .. ९०

प्रकरण नऊ

जिल्हा परिषद, तिची मालमत्ता, निधी व खर्च

१२८. मालमत्ता संपादन करण्याचा व ती भाडेपट्टयाने देण्याचा, विकण्याचा किंवा हस्तांतरित करण्याचा जिल्हा परिषदेचा अधिकार. .. ९१
१२९. जिल्हा परिषदेची मालमत्ता ९१
१३०. जिल्हा निधी, त्याची अभिरक्षा व गुंतवणूक ९२
१३०-क. पैसा कर्जाऊ घेणे ९४
१३१. विशेष निधी निर्माण करणे ९४
१३२. जिल्हा निधी कोठे खर्च करावा ९४
१३३. सर्वसाधारण खर्च भागवणे ९५
१३४. जिल्हा निधीतून रकमा कशा काढाव्यात ९५
१३५. राज्य शासनाने विहित केलेल्या नमुन्यात लेखे ठेवणे ९६
१३६. लेख्यांचे विवरण तयार करणे व लेख्यांच्या विवरणांचा गोषवारा प्रसिद्ध करणे .. ९६
१३७. प्राप्तीचे व खर्चाचे वार्षिक अर्थसंकल्पीय अंदाज तयार करणे ९७
१३८. आवश्यक असेल तेव्हा सुधारित किंवा पुरवणी अर्थसंकल्पीय अंदाज करणे, अर्थसंकल्पीय अंदाजाप्रमाणे पुनर्विनियोजन मान्यतेच्या अधीन असणे. .. ९८
१३९. अर्थसंकल्पीय अंदाज व पुनर्विनियोजने यांना केव्हा मान्यता द्यावी. ९९
१४०. अर्थसंकल्पीय अंदाजात तरतूद न केलेली कोणतीही रक्कम अत्यंत निकडीचा प्रसंग खेरीज करुन एरव्ही खर्च न करणे. ९९
१४१. जिल्हा परिषदेच्या प्राधिकाऱ्यांनी कर्जे किंवा आकस्मिक खर्च मंजूर करणे किंवा येणे असलेल्या रकमा निर्लेखित करणे, अशा अधिकारांच्या मर्यादा. ९९
१४१क. जिल्हा परिषदेस येणे असलेली रक्कम जमीन महसुलाची थकबाकी असल्याप्रमाणे वसूल करणे. १००
१४२. प्रशासन अहवाल १००
१४२क. परिषदांचे व समित्यांचे हिशेब तपासण्याचा महालेखाकाराचा अधिकार १००

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे पृष्ठे

प्रकरण दहा

कराधान

१४३.	प्रकरण लागू असणे	१०१
१४४.	जमीन महसुलाच्या प्रत्येक रुपयावर उपकर बसवणे	१०१
१४५.	आकारणीसाठी नियम	१०१
१४६.	पाणीपट्टीवर उपकर बसवणे	१०२
१४७.	कलम १४४ मध्ये वर्णन केलेला उपकर बसवण्याची रीत	१०२
१४८.	कलम १४६ मध्ये वर्णन केलेला उपकर बसवण्याची रीत	१०२
१४९.	वरिष्ठ धारकास सहाय्य	१०२
१५०.	पाणीपट्टीवरील स्थानिक उपकर गोळा करणे व तो जमा करणे	१०३
१५१.	विदर्भ क्षेत्रात जमीन महसुलाच्या प्रत्येक रुपयावर उपकर बसवणे	१०३
१५१ क.	(वगळण्यात आले)	
१५२.	हैदराबाद क्षेत्रात जमीन महसुलाच्या प्रत्येक रुपयावर उपकर बसवणे ..	१०४
१५२ क.	(वगळण्यात आले)	
१५३.	जमीन महसुलावरील स्थानिक उपकर गोळा करणे व तो जमा करणे.. ..	१०५
१५४.	स्थानिक उपकर निलंबित करणे किंवा त्यात सूट देणे	१०५
१५५.	उपकराच्या दरात वाढ सुचवण्याचा जिल्हा परिषदेचा किंवा पंचायत समितीचा अधिकार. ..	१०५
१५६.	एखाद्या जमिनीतील खनिजे शासनाच्या मालकीची असतील आणि शासनाला स्वामित्वधन देय असेल तर अशा जमिनीवर उपकर बसण्याचा अधिकार. ..	१०६
१५७.	जिल्हा परिषदेस लादता येतील असे कर	१०७
१५८.	स्थावर मालमत्तेच्या विवक्षित हस्तांतरणावर मुद्रांक शुल्क	१०८
१५९.	कर लादण्यापूर्वीची जिल्हा परिषदेची कार्यपद्धती	१०९
१६०.	कर रद्द करण्याची किंवा त्यात फेरफार करण्याची कार्यपद्धती	१०९
१६१.	फी न दिल्याच्या प्रकरणातील कार्यपद्धती	११०
१६२.	मंजूर केलेले नियम नोटिशीसह प्रसिद्ध करणे	११०
१६३.	जिल्हा परिषदेने लादलेल्या सक्तीच्या सर्वसाधारण व विशेष पाणीपट्ट्या पंचायतीने गोळा करणे. ..	१११
१६४.	पंचायतीने रक्कम भरण्यात कसूर करणे व तिच्या पैशातून ती रक्कम वसूल करणे ..	१११
१६५.	आक्षेपार्ह करांची आकारणी निलंबित करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार ..	१११

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे पृष्ठे

प्रकरण अकरा

कर किंवा फी गोळा करणे

१६६. कराच्या किंवा फीच्या रकमेचे बिल सादर करणे ११२
१६७. अधिपत्र काढणे ११२
१६८. अधिपत्रावर सही कोणी करावी ११२
१६९. अधिपत्र कोणाच्या नावे काढावे ११२
१७०. विशेष आदेशाखाली प्रवेश करण्याचा अधिकार ११३
१७१. अधिपत्र कसे बजावले पाहिजे ११३
१७२. अटकावून ठेवलेल्या मालाची विक्री, विक्रीच्या उत्पन्नाचा विनियोग आणि शिल्लक रकमेची व्यवस्था कशी लावावी. ११४
१७३. जिल्ह्याबाहेरील अटकावणी व विक्री ११४
१७४. आकारावयाची फी व परिव्यय ११४
१७५. दंडाधिकाऱ्याकडे अपिले ११४
१७६. जमिनी, इमारती वगैरे यांचे पट्टी बसविण्याचे दायित्व ११५
१७७. अटकावणी करुन व विक्री करुन वसुली करण्याचा अधिकार निलंबित करणे .. ११५
१७८. पथकर किंवा विवक्षित फी यांच्या वसुलीचा पट्टा देणे ११५
१७९. सर्व प्रदानांची पावती देणे ११६

प्रकरण बारा

जिल्हा परिषदांना वित्तिय सहाय्य

१८०. (वगळण्यात आले)
१८१. (वगळण्यात आले)
१८१-क. जिल्हा परिषदांना वन महसुलाचे अनुदान देणे ११६
१८२. सप्रयोजन अनुदाने ११७
१८३. आस्थापना अनुदान ११७
१८४. (वगळण्यात आले)
१८५. स्थानिक उपकराला अनुरुप अनुदान ११८
१८६. प्रोत्साहनपर अनुदाने ११८

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे		पृष्ठे
१८७.	योजनांतर्गत परियोजनांसाठी अनुदाने	११८
१८८.	गट अनुदाने	११८
१८९.	(वगळण्यात आले)	

प्रकरण तेरा

स्वच्छताविषयक व इतर अधिकार

१९०.	इमारतींमध्ये प्रवेश करणे व त्यांचे निरीक्षण करणे वगैरे याबाबतचा अधिकार ..	११८
१९१.	घाणेरडया इमारती, वगैरे	११९
१९२.	पाणीपुरवठयाच्या साधनांच्या संबंधातील अधिकार व कर्तव्ये	११९
१९३.	दिलेल्या निदेशांचे अनुपालन न केल्यास उपाययोजना	१२०
१९४.	विवक्षित प्रयोजनाकरिता सार्वजनिक झरे, वगैरे अलग राखून ठेवण्याचा अधिकार. .	१२०
१९५.	इतर प्रयोजनांकरिता अलग राखून ठेवलेल्या जागा वापरण्याबद्दल शास्ती ..	१२०
१९६.	दूषित पाण्यापासून होणारा उपद्रव कमी करणे	१२१
१९७.	प्रेतांची विल्हेवाट लावण्याच्या जागा बंद करणे	१२१
१९८	जेथे संक्रामक रोग आहे अशा इमारती, वगैरे यांत तपासणीसाठी प्रवेश करण्याचा. मुख्य कार्यकारी अधिकारी वगैरे यास अधिकार असणे ; इमारती, वगैरे जंतुविरहित करणे.	.१२१
१९९.	जिल्हा परिषदेने, संसर्गदूषित वस्तू जेथे धुता येतील व जंतुविरहित करता येतील. त्या जागा अधिसूचित करणे ; संसर्गदूषित वस्तूंचा नाश करता येणे ; शास्ती.	.१२२
२००.	सार्वजनिक रस्ते, जमीन किंवा इमारत यांवरील अडथळे व अतिक्रमणे ..	१२२
२०१.	वजने व मापे इत्यादींची निरीक्षणे करण्याचे अधिकार	१२३
२०२.	परिवास्तूंना क्रमांक देणे	१२३

सार्वजनिक बाजार

२०३.	बाजारासंबंधातील अधिकार निहित करणे	१२३

खाजगी बाजार

२०४.	या तरतुदी गावांना लागू करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार	१२४
२०५.	खाजगी बाजारांसाठी आवश्यक असलेल्या लायसनांसंबंधीच्या तरतुदी ..	१२४
२०६.	फी बसवण्याची हक्क मागणी करताना अनुसरावयाची कार्यपध्दती. . ..	१२४
२०७.	फी बसवण्याच्या हक्कमागणीबाबत घ्यावयाच्या निर्णयाची कारणे	१२४
२०८.	फी बसवण्याचा हक्क प्रस्थापित करण्यासाठी दावा	१२५
२०९.	लायसनबद्दल फी	१२५

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे		पृष्ठे
२१०.	लायसन निलंबित करणे किंवा रद्द करणे	१२५
२११.	जिल्हा परिषदेच्या आदेशांविरुद्ध अपील	१२५
२१२.	लायसन देण्यात कसूर करणे आणि अशा आदेशाविरुद्ध अर्ज	१२५
२१३.	लायसन नसलेल्या बाजारांबाबत शास्ती	१२५
	जत्रा	
२१४.	सार्वजनिक बाजारांच्या संबंधातील तरतूदी जत्रा, वगैरे यांना लागू होणे	१२५
	सार्वजनिक गाडीतळ	
२१५.	या तरतुदी स्थानिक क्षेत्रांना लागू करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार	१२६
२१६.	सार्वजनिक तळांची तरतूद करणे	१२६
२१७.	सार्वजनिक ठिकाणाचा किंवा सार्वजनिक रस्त्यांच्या बाजूचा गाडीतळ वगैरे म्हणून उपयोग करण्यास मनाई	१२६
२१८.	या तरतुदींच्या प्रारंभाच्या वेळी अस्तित्वात असलेल्या खाजगी गाडीतळासाठी लायसन मिळविणे.	१२६
	राज्याच्या हैदराबाद प्रदेशातील नगररचनेसंबंधी विशेष तरतुदी	
२१९. २२०. २२१. २२२. २२३. २२४. २२५. २२६. २२६-क.	(निरसित)	
	नोटिसा, इत्यादींबाबत तरतुदी	
२२७.	व्यक्तींच्या नावाने काढलेल्या नोटीसा, वगैरे बजावणे	१२७
२२८.	जमिनींच्या व इमारतींच्या मालकांवर किंवा भोगवटादारांवर नोटिसा बजावणे	१२७
२२९.	जाहीर व सर्वसाधारण नोटिसा कशा प्रसिध्द कराव्यात	१२७
२३०.	सदोष नमुन्यामुळे नोटीस किंवा बिल विधिअग्राह्य न ठरणे	१२८
२३१.	आदेश व नोटिसा यांची अवज्ञा केल्याबद्दल कोणत्याही इतर कलमान्वये शिक्षायोग्य नसलेल्या अपराधाबद्दल द्यावयाची शिक्षा.	१२८
२३२.	मालकाने किंवा भोगवटादाराने कसूर केली असता, जिल्हा परिषदेने कामे पार पाडणे व त्याचा खर्च वसूल करणे.	१२८

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे		पृष्ठे
२३३.	खर्चाची किंवा व्ययाची रक्कम कशी ठरवावी व कशी वसूल करावी. . . .	१२९
२३४.	मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याचा खटला भरण्याचा अधिकार. . . .	१२९
२३५.	जिल्हा परिषदेच्या मालमत्तेचे नुकसान कसे भरुन काढावे. . . .	१२९
२३६.	दावा दाखल करण्याची पर्यायी पद्धती	१३०
२३७.	पोलीस अधिकाऱ्यांचे अधिकार	१३०

प्रकरण चौदा

सेवासंबंधी तरतुदी

२३८.	अर्थ लावणे	१३०
२३९.	राज्य अधिकाऱ्यांचे महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण अभियंत्यांचे पदस्थापन व सेवांची रचना	१३०
२४०.	विद्यमान मंडळांचे विवक्षित अधिकारी राज्य शासनाचे अधिकारी होणे	१३१
२४१.	विद्यमान मंडळांच्या नोकरीत असलेल्या विवक्षित व्यक्तींची जिल्हा परिषदांकडे बदली	१३१
२४२.	शासकीय कर्मचाऱ्यांचे जिल्हा परिषदांकडे अंतिमरित्या वाटप करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार.	१३२
२४२-क.	विवक्षित जिल्हा परिषद कर्मचाऱ्यांची राज्य शासनाच्या सेवांत बदली करणे. . .	१३२
२४२-ख.	विवक्षित जिल्हा परिषद कर्मचाऱ्यांची वर्ग एकमध्ये किंवा दोनमध्ये व सर्वसाधारण राज्य सेवांमध्ये नेमणूक.	१३३
२४२-खख.	जिल्हा तंत्र सेवा (वर्ग तीन) च्या विवक्षित कर्मचाऱ्यांची महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणामध्ये नेमणुकीसाठी पात्रता.	१३३
२४२-ग.	विवक्षित कर्मचाऱ्यांची जिल्हा परिषदांकडे बदली करणे	१३४
२४३.	प्रत्येक सेवेतील प्रारंभिक कर्मचारी संख्या व घडण कशी असावी हे निर्धारित करणे	१३५
२४३-क.	कर्मचारी नेमून देण्याची पद्धती, इत्यादी ठरवून देण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार	१३६
२४४.	अधिकारी व कर्मचारी यांची प्रारंभिक नेमणूक	१३६
२४५.	जिल्हा परिषदेच्या नियंत्रणाखाली नेमणूक केलेल्या शासकीय कर्मचाऱ्यांचे वेतन व भत्ते राज्याच्या एकत्रीकृत निधीतून काढणे.	१३६
२४६.	अधिकाऱ्यांचा व कर्मचाऱ्यांचा जिल्हा परिषदेचे अधिकारी व कर्मचारी होण्याबाबतच्या विकल्पाचा वापर करण्याचा अधिकार.	१३६
२४७.	सेवाबदल केल्याबद्दल कोणतीही भरपाई देय असणार नाही	१३७
२४८.	जिल्हा परिषदेत सेवा करण्यासाठी व्यक्तींची भरती व त्यांच्या सेवेच्या शर्ती . .	१३७
२४९.	विवक्षित नेमणुकांचे विधीग्राह्यीकरण	१३८
२५०.	(वगळण्यात आले)	
२५१.	(वगळण्यात आले)	
२५२.	जिल्हा परिषदेने कर्मचारीवर्गाची अनुसूची तयार करणे व ती मंजूर करणे . .	१३८
२५३.	संविदा करुन व्यक्तींची नेमणूक करण्याचा जिल्हा परिषदेचा अधिकार . .	१३९

अनुक्रमणिका — चालू

कलमे पृष्ठे

सेवासंबंधी संक्रमणकालीन तरतुदी

२५३-क. शासकीय कर्मचारी, इत्यादींना मर्यादित कालावधीसाठी धारून देण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार. १३९

२५३-ख. शासकीय कर्मचाऱ्यांना जिल्हा सेवेत प्रतिनियुक्त करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार १४०

२५३-खख. संविधानाच्या अनुच्छेद २४३-छ याचा महादेश अंमलात आणण्यासाठी शासकीय कर्मचाऱ्यांना जिल्हा सेवांवर प्रतिनियुक्त करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार १४२

२५३-खखख. महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरणाच्या कर्मचाऱ्यांना जिल्हा सेवांवर प्रतिनियुक्त करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार. १४२

२५३-ग. कलम २५३-ग (१) खाली येणाऱ्या शासकीय कर्मचाऱ्यांना स्वेच्छेने नेमून देण्याकरिता किंवा मुदतपूर्व सेवानिवृत्तीकरिता तरतूद. १४३

२५३-गग. कलम २५३-खखख खाली येणाऱ्या कर्मचाऱ्यांना स्वेच्छेने नेमून देण्याकरिता किंवा मुदतपूर्व सेवानिवृत्तीकरिता तरतूद. १४४

प्रकरण पंधरा

जिल्हे आणि गट यांच्या हद्दीत फेरफार करणे

२५४. जिल्ह्याच्या हद्दीत फेरफार करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार .. १४५

२५५. जिल्ह्यात फेरफार करण्यात येईल तेव्हा आदेशाद्वारे यथोचित तरतूद करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार. १४५

२५५क. जिल्हे नाहीसे होणे १४८

२५६. गटाच्या हद्दीत फेरबदल करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार १४८

२५७. गटामध्ये फेरबदल करण्यात येईल तेव्हा आदेशाद्वारे यथोचित तरतूद करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार. १४९

२५७क. गटाची किंवा गटांची विभागणी आणि तिचे परिणाम १४९

प्रकरण सोळा

नियंत्रण

२५८. जिल्हा परिषदेच्या कारभारासंबंधी चौकशी १५०

२५९. जिल्हा परिषदेने कर्तव्ये बजाविण्यात कसूर केली असता ती पार पाडण्याबाबत तरतुद करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार. १५१

२६०. जिल्हा परिषद विसर्जित करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार व परिणामरुप तरतूदी १५१

२६१. बांधकामे व विकासविषयक परियोजना यांच्या संबंधात निदेश देण्याचे राज्य शासनाचे अधिकार १५३

२६१क. नळाने पाणी पुरवठा करण्याची परियोजना आपल्याकडे घेण्यात जिल्हा परिषदेने कसूर केली असता ती परियोजना कार्यान्वित ठेवण्यासाठी अनुदान, इत्यादीमधून खर्च वसूल करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार. १५३

अनुक्रमणिका -- चालू

कलमे		पृष्ठे
२६२.	आयुक्ताने जिल्हा परिषदेची, तिच्या समितीची किंवा पंचायत समितीची बैठक बोलावणे.	१५४
२६३.	निरीक्षण व पर्यवेक्षण करण्याचा अधिकार. .	१५४
२६४.	आयुक्ताने जिल्हा परिषदेच्या कार्यालयाचे निरीक्षण करणे	१५४
२६५.	कर्मचारीवर्गावरील अपव्ययास किंवा निरर्थक खर्चास प्रतिबंध करण्याचा आयुक्ताचा अधिकार.	१५५
२६६.	जिल्हा परिषदेच्या कामकाजासंबंधीची माहिती मागवण्याचा जिल्हाधिकाऱ्याचा अधिकार	१५५
२६७.	जिल्हा परिषद किंवा पंचायत समिती, इत्यादींचे आदेश वगैरे यांची अमलबजावणी निलंबित करण्याचा जिल्हा दंडाधिकाऱ्यांचा अधिकार.	१५५
२६७-क.	जिल्हा परिषद किंवा पंचायत समिती, इत्यादींचा विधीसंमत नसलेला आदेश किंवा ठराव यांची अमलबजावणी निलंबित करण्याचा आयुक्ताचा अधिकार.	१५६
२६८.	जिल्हाधिकाऱ्यांचे निकडीच्या प्रसंगीचे अधिकार	१५६
२६९.	अक्षमता, कसूर किंवा अधिकारांचा दुरुपयोग याबद्दल पंचायत समिती विसर्जित करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार.	१५७
२७०.	विवक्षित बाबतीत विशेष नियम करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार	१५८
२७१.	एखाद्या जिल्हा परिषदेने सार्वजनिक आरोग्या संबंधात नोकरीवर ठेवलेल्या कर्मचारी-वर्गाची निकडीच्या परिस्थितीत दुसऱ्या जिल्ह्यात बदली करण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार	१५८
२७२.	जिल्हाधिकारी इत्यादींच्या बाबतीत राज्य शासनाचे व आयुक्ताचे अधिकार	१५८
२७३.	राज्य शासनाने अधिकार प्रत्यायोजित करणे	१५९

प्रकरण सतरा

नियम, विनियम आणि उप-विधी

२७४.	नियम	१५९
२७५.	विनियम	१६५
२७६.	उप-विधी	१६५

प्रकरण अठरा

संकीर्ण

२७७.	जिल्हा परिषदेशी किंवा पंचायत समितीशी केलेली कोणतीही संविदा, वगैरे यात परिषद-सदस्याचा, अधिकाऱ्याचा, किंवा कर्मचाऱ्याचा हितसंबंध असल्यास शास्ती	१६७
२७८.	जिल्हा परिषद, वगैरेच्या परिषद-सदस्य इत्यादी व्यक्ती लोकसेवक असणे	१६८
२७९.	जिल्हा परिषदेच्या विभाग प्रमुखांनी अधिकार सोपविणे	१६८
२८०.	दावे इत्यादी दाखल करण्याची मुदत	१६८
२८०क.	पदाधिकाऱ्यांची अनुपस्थिती मोजताना आणि त्यांना मानधन व इतर सुविधा देताना जून १९७५ मध्ये घोषित केलेल्या आणीबाणीच्या काळातील स्थानबद्धतेचा कालावधी दुर्लक्षित करणे.	१६९

अनुक्रमणिका — समाप्त

कलमे पृष्ठे

कलमे		पृष्ठे
२८१.	जिल्हा परिषदेचा आपले अधिकार सोपविण्याचा अधिकार. .	१६९
२८२.	दोन किंवा अधिक स्थानिक प्राधिकरणांची संयुक्त बैठक. .	१६९
२८३.	महानगरपालिका वगैरेंना दिलेल्या महसुलाच्या हिश्श्याचा उपयोग करणे.	१७०
२८४.	(वगळण्यात आले)	
२८५.	जमीन संपादन करणे	१७०
२८५क.	जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या यांची मुख्यालये नेमून देण्याचा राज्य शासनाचा अधिकार.	१७१
२८६.	(वगळण्यात आले)	
२८७.	कायदा अनुकूल करुन घेण्यासंबंधी राज्य शासनाचा अधिकार	१७१
२८८.	संक्रामी तरतुदी आणि व्यावृत्ती	१७१
२८९.	अडचणी दूर करणे	१७२
२९०.	निरसन	१७२
	पहिली अनुसूची	१७३
	दुसरी अनुसूची	१८०
	तिसरी अनुसूची (वगळण्यात आली)	
	चौथी अनुसूची	१८४
	पाचवी अनुसूची	१८५
	सहावी अनुसूची	१८५
	सातवी अनुसूची	१८६
	आठवी अनुसूची	१८७
	नववी अनुसूची (वगळण्यात आली)	
	दहावी अनुसूची (वगळण्यात आली)	
	अकरावी अनुसूची	१८७

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५

[महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम १९६१][१]

[या अधिनियमाला दिनांक ५ मार्च १९६२ रोजी राष्ट्रपती यांची अनुमती मिळाल्यानंतर तो **महाराष्ट्र शासन राजपत्र** भाग चारमध्ये दिनांक १३ मार्च १९६२ रोजी प्रथम (इंग्रजीत) प्रसिद्ध करण्यात आला.]

या अधिनियमात पुढील अधिनियमांन्वये सुधारणा करण्यात आल्या आहेत :—

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २२ *
सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४३.
सन १९४८ चा मुंबई अधिनियम क्रमांक ६९ व सन १९६३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७.
सन १९६३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३.
सन १९६३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५.
सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १६.
सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४३. @
सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३.
सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५०. ‡
सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ८.
सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २५. $
सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४.
सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३७.
सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७. *i*
सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३.
सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४३.
सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३.
सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१. *f*

---

[१]उद्देश व कारणे यांच्या निवेदनासाठी **महाराष्ट्र शासन राजपत्र,** १९६१, भाग ५, पृष्ठे ६०३-६१९ (इंग्रजी) पहा; संयुक्त समितीच्या अहवालासाठी याच राजपत्राचा भाग ५, पृष्ठे ७७३-९६३ (इंग्रजी) पहा.

* सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २२ याचे कलम १५ पुढीलप्रमाणे आहे :—

" १५. उपरोक्त तरतुदींअन्वये (कलम १३ खेरीजकरून) मुख्य अधिनियमात करण्यात आलेल्या सुधारणा त्या ज्या तारखेस मुख्य अधिनियम पारित करण्यात आला त्याच तारखेस त्या अधिनियमात समाविष्ट करण्यात आल्या आहेत आणि ज्या तारखेस मुख्य अधिनियम अंमलात आला त्याच तारखेपासून त्या अंमलात आल्या आहेत असे समजण्यात येईल. (मुख्य अधिनियम पारित झाल्याच्या तारखेपासून सुधारणा अंमलात येणे.)

@ सन १९६४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ५ हा सन १९६४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४३, कलम २६ अन्वये निरसित करण्यात आला.

‡ सन १९६५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ५ हा सन १९६५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५०, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

$ सन १९६६ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३ हा सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २५, कलम ३ अन्वये निरसित करण्यात आला.

i सन १९६७ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३ हा सन १९६७ च्या महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७, कलम १२ अन्वये निरसित करण्यात आला.

f सन १९६८ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक २ हा सन १९६८ च्या महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम १८ अन्वये निरसित करण्यात आला.

सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १५ @
सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४. △
सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४६.
सन १९७० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २२.
सन १९७० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४.
सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५.
सन १९७१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २२.
सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९. (३० एप्रिल १९७२) +
सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२. †† (८ मे १९७२) +
सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३६.
सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१. (१५ नोव्हेंबर १९७६) +
सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २४. (१ जून १९७३) +
सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७. £ (३ मे १९७३) +
सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८. ‖ (१३ जुलै १९७४) +
सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १५. (१ एप्रिल १९७४) +
सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १६. (२६ एप्रिल १९७४) +
सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४. ° (२९ एप्रिल १९७४) +
सन १९७५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६ //
सन १९७५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १६. (१ एप्रिल १९७५) +
सन १९७६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११. (१४ एप्रिल १९७६) +

@ सन १९६९ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक २ हा सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १५, कलम १४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

△ सन १९६९ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ८ हा सन १९६९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४, कलम २ अन्वये निरसित करण्यात आला.

††सन १९७२ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ५ हा सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

+ ही खुण अधिनियमाच्या प्रारंभाची तारीख दर्शविते.

£ सन १९७३ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ४ हा सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

‖ सन १९७३ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ११ हा सन १९७३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८, कलम [illegible] अन्वये निरसित करण्यात आला.

° सन १९७४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३ हा सन १९७४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४, कलम ४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

// (त्याची ७, १२, २० आणि ३६ ही कलमे वगळता) तो दिनांक १ मे १९७५ रोजी अंमलात आला. (महाशासकीय अधिसूचना, ग्रामविकास विभाग, क्रमांक झेडपीए. १०७५/२२०१-एन, दिनांक २३ एप्रिल १९७५), सन १९७५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६, कलम ७, दिनांक १ सप्टेंबर १९७५ रोजी अंमलात आले. (महाशासकीय अधिसूचना, ग्रामविकास विभाग, क्रमांक झेडपीए. १०७५, दिनांक १ ऑगस्ट १९७५).

सन १९७६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७ £ (१९ एप्रिल १९७६) /

सन १९७७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३.

सन १९७७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६१. (१ जानेवारी १९७८) /

सन १९७८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२. ‡‡‡ (२९ एप्रिल १९७८) /

सन १९७८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७. † (१० ऑगस्ट १९७८) /

सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १०. ‡ (११ जानेवारी १९७९) /

सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४. (१ जून १९७९) /

सन १९८० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३. @ (२९ एप्रिल १९८०) /

सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७.

सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४०. (२० जून १९८१) /

सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४६. (१५ सप्टेंबर १९८१) /

सन १९८१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५६.

सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११. (८ एप्रिल १९८२) /

सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १७. (१९ फेब्रुवारी १९८२) /

सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६. ** (१४ ऑगस्ट १९८२) /

सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७. *** (१८ जून १९८२) /

सन १९८३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९. @@ (१२ ऑक्टोबर १९८२) /

सन १९८३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २५. (२२ एप्रिल १९८३) /

£ सन १९७६ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ५ हा सन १९७६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७, कलम ४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

‡‡‡ सन १९७८ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३ हा सन १९७८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२, कलम ४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

† सन १९७८ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ६ हा सन १९७८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७, कलम ३ अन्वये निरसित करण्यात आला.

/ ही खुण अधिनियमाच्या प्रारंभाची तारीख दर्शविते.

‡ सन १९७९ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १ हा सन १९७९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १०, कलम १४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

@ सन १९८० चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ४ हा सन १९८० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३, कलम ४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

** सन १९८२ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १० हा सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २६, कलम ३ अन्वये निरसित करण्यात आला.

*** सन १९८२ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ६ हा सन १९८२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७, कलम ६(१) अन्वये निरसित करण्यात आला.

@@ सन १९८३ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक २ हा सन १९८३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

सन १९८३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४. ⁂(१८ जून १९८३) †

† ही खुण अधिनियमाच्या प्रारंभीची तारीख दर्शवते.

⁂ सन १९८२ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १४ हा सन १९८३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४, कलम ६ अन्वये निरसित करण्यात आला.

सन १९८३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४ याची कलमे ४ आणि ५ यामध्ये खालीलप्रमाणे तरतूद करण्यात आली आहे :–

दुय्यम सेवेमधील विवक्षित नेमणूका विधिग्राह्य करणे.

"४. महाराष्ट्र लोकसेवा (दुय्यम) निवड मंडळे अधिनियम, १९७३ यात काहीही अंतर्भूत असले तरी हा अधिनियम अंमलात येण्याच्या तारखेच्या लगतपूर्वीच्या दिवशी किंवा त्यापूर्वी दुय्यम सेवेतील कोणत्याही पदावर नेमणूक करण्यात आलेली, आणि या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या तारखेस अजूनही सेवेत असलेली प्रत्येक व्यक्ती ही निवड मंडळाने किंवा यथास्थिति विशेष निवड मंडळाने उक्त अधिनियमान्वये किंवा महाराष्ट्र लोकसेवा (दुय्यम) निवड मंडळ नियम, १९७६, या अन्वये किंवा त्यावेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही नियमाअन्वये किंवा आदेशान्वये नामनिर्देशित केलेली किंवा शिफारस केलेली नसली तरीही, किंवा निवड मंडळाने किंवा विशेष निवड मंडळाने उमेदवारांच्या निवडीसाठी सुधारित नियम तयार केलेले नसले तरीही, त्या पदावर कायदेशीर रीत्या नेमणूक करण्यात आलेली आहे असे समजण्यात येईल आणि ती व्यक्ती रीतसर निवडण्यात वा नेमण्यात आलेली नाही याचा केवळ कारणास्तव त्या नेमणुकीबाबत कोणत्याही न्यायालयात किंवा प्राधिकरणासमोर आक्षेप घेता येणार नाही : १९७३ चा महा. २१

परंतु—

(अ) राज्य शासनाच्या नियंत्रणाखाली अशी नेमणूक करण्यात आली असेल त्या बाबतीत, त्या व्यक्तीची प्रारंभिक नेमणूक ही,—

(एक) अशा नेमणुकीच्या वेळी, त्या पदाकरिता जे सेवाप्रवेश नियम अंमलात असतील त्या नियमांत विहित केलेल्या वयोमर्यादेस व किमान अर्हतेस धरून असली पाहिजे.

(दोन) सेवायोजन कार्यालयाने किंवा समाजकल्याण अधिकाऱ्याने शिफारस केलेल्या किंवा राज्य शासनाने शासकीय सेवत नेमणूक करण्यासाठी उमेदवार पाठवण्याकरिता प्राधिकृत केलेल्या मागासवर्ग संघटनांनी शिफारस केलेल्या किंवा जिल्हाधिकाऱ्याने १९७७-७८ च्या संपकाळात नोकरीला लागलेल्या उमेदवारांच्या यादीतून शिफारस केलेल्या, उमेदवारांमधून करण्यात आलेली असली पाहिजे.

(तीन) शासनाने, मागासवर्गातील, आर्थिक दृष्ट्या दुर्बल घटकातील व्यक्तींसाठी, माजी सैनिकांसाठी, अपंग व्यक्तींसाठी वा अन्य कोणत्याही वर्गाच्या व्यक्तींसाठी पदे राखून ठेवण्यासंबंधात वेळोवेळी जे आदेश दिले असतील त्यांना धरून असली पाहिजे.

(ब) अशा प्रकारची नेमणूक जिल्हा परिषदा, नगरपरिषदा, मुंबई प्राथमिक शिक्षण अधिनियम, १९४७ अन्वये स्थापन करण्यात आलेली नगरपालिका शाळा मंडळे, विद्युत (पुरवठा) अधिनियम १९४८ अन्वये स्थापन करण्यात आलेले महाराष्ट्र राज्य वीज मंडळ आणि मार्ग परिवहन महामंडळ अधिनियम, १९५० अन्वये स्थापन करण्यात आलेले महाराष्ट्र राज्य मार्ग परिवहन महामंडळ यांच्या नियंत्रणाखाली करण्यात आली असेल त्या बाबतीत त्या व्यक्तीची प्रारंभिक नेमणूक ही, अशा नेमणुकीच्या वेळी अंमलात असलेल्या संबंधित नियमांना वा विनियमांना किंवा त्या पदांशी संबंधित अशा प्राधिकरणाने दिलेल्या आदेशांना, किंवा शासनाने त्या संदर्भात दिलेल्या कोणत्याही आदेशाला धरून करण्यात आलेली असली पाहिजे; १९४७ चा मुंबई ६१. १९४८ चा ५४ १९५० चा ६४

स्पष्टीकरण.– या कलमाच्या परंतुकामध्ये निर्देश केलेली प्रारंभिक नेमणूक निश्चित करताना दुय्यम सेवेत भरती करण्यासंबंधी केलेल्या कोणत्याही नियमांनुसार किंवा आदेशांनुसार आवश्यक असलेल्या गोष्टींचे अनुपालन

सन १९८५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १०. (१७ ऑक्टोबर १९८४) †

सन १९८५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११. (३ मार्च १९८६) †

सन १९८५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२. *(१० मे १९८५) †

सन १९८६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६. @ (६ डिसेंबर १९८५) †

सन १९८६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४२. (११ डिसेंबर १९८६) †

सन १९८६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४३. (११ डिसेंबर १९८६) †

सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४. (१८ फेब्रुवारी १९८८) †

३ सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०. (१ नोव्हेंबर १९८७) †

सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३७. (४ डिसेंबर १९८७) †

सन १९८८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४. @@(२९ फेब्रुवारी १९८८) †

सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११. @@@(१७ फेब्रुवारी १९८९) †

सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३.

सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १०. †††

करण्यासाठी दुय्यम सेवेतील कोणत्याही पदावर चालू ठेवलेल्या कोणत्याही व्यक्तीची तांत्रिक कारणासाठी खंडीत केलेली सेवा आणि त्यानंतरचा कोणताही औपचारिक नेमणूक आदेश विचारात घेतला जाणार नाही.

१९०४ चा मुंबई १ — **५.** या अधिनियमात अन्यथा तरतूद केली असेल त्या व्यतिरिक्त मुंबईचा सर्वसाधारण परिभाषा अधिनियम, १९०४ च्या कलम ७ च्या निरसनाच्या परिणामांच्या संबंधाने असलेल्या तरतुदी लागू होतील." — व्यावृत्ती

† ही खुण अधिनियमाच्या प्रारंभाची तारीख दर्शविते.

* सन १९८५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ४ हा सन १९८५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२, कलम ८ अन्वये निरसित करण्यात आला.

@ सन १९८५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १२ हा सन १९८६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६, कलम ६ अन्वये निरसित करण्यात आला.

@@ सन १९८८ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३ हा सन १९८८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

@@@ सन १९८९ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ३ हा सन १९८९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

††† सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १०, कलम १० खालीलप्रमाणे आहे:—

(१९६२ चा महाराष्ट्र ५. १९९०चा महाराष्ट्र १०. १९६२ चा महाराष्ट्र ५. १९५९चा मुंबई ३. १९९०चा महाराष्ट्र १०.)

(विद्यमान महिला परिषद सदस्यांनी आणि सदस्यांनी पद धारण करणे चालू ठेवणे.)

"१०. शंका निवारणार्थ याद्वारे असे जाहीर करण्यात येत आहे की, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ अन्वये स्थापन करण्यात आलेल्या, यथास्थिति कोणत्याही जिल्हा परिषदेवर स्वीकृत करण्यात आलेली महिला परिषद सदस्य किंवा पंचायत समितीवर स्वीकृत करण्यात आलेली स्त्री सदस्य किंवा ग्रामपंचायतीमध्ये राखीव जागेवर निवडून आलेली आणि महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या (सुधारणा) अधिनियम, १९९० याच्या प्रारंभाच्या दिनांकास अनुक्रमे असा परिषद सदस्य किंवा सदस्य म्हणून पद धारण करणारी स्त्री सदस्य, तिचा पदावधी समाप्त होण्यापूर्वी तिने आपल्या पदाचा राजीनामा दिला नसेल तर किंवा असे परिषद सदस्याचे किंवा सदस्यांचे पद धारण करण्यास ती अनर्ह ठरवण्यात आली नसेल तर, जणू काही, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ व मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ यामध्ये, महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या आणि मुंबई ग्रामपंचायत (सुधारणा) अधिनियम, १९९० अन्वये करण्यात आलेल्या सुधारणा कधीच करण्यात आल्या नव्हत्या असे समजून तिचा पदावधी समाप्त होईपर्यंत यथास्थिति अशी परिषद सदस्य किंवा सदस्य राहील."

सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४ ‡‡‡ §§§ (१२ फेब्रुवारी १९९०) †

सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९. £££(१९ मे १९९०) †

सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५. $ (१४ नोव्हेंबर १९९०) †

सन १९९१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४. * (२८ फेब्रुवारी १९९१) †

---

‡‡‡ सन १९९० चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ४ हा सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम ८ अन्वये निरसित करण्यात आला.

§§§ सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम ७ खालीलप्रमाणे आहे:—

सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५ अन्वये करण्यात आलेल्या काही नियमांचे विधिग्राह्यीकरण व ते पुन्हा अधिनियमित करणे.

७. शंका निरसनासाठी याद्वारे असे घोषित करण्यात येते की, कोणत्याही न्यायालयाच्या कोणत्याही न्यायनिर्णयात, हुकूमनाम्यात किंवा आदेशात काहीही अंतर्भूत असले तरी, राज्यातील प्रत्येक जिल्ह्यासाठी, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ याच्या कलम २७४, पोट-कलम (२) च्या, अनुक्रमे खंड (दोन) व खंड (तेरा) अन्वये तयार करण्यात आलेले, "जिल्हा परिषदा (मतदार विभाग व जागांचे आरक्षण) नियम, १९८५" आणि उपरोक्त तरतुदीअन्वये या कोणत्याही नियमांत करण्यात आलेली कोणतीही सुधारणा ही योग्य व वैध रीतीने त्याच स्वरूपात पुन्हा अधिनियमित करण्यात आली असल्याचे समजण्यात येईल आणि ते नियम व त्या सुधारणा ह्या अंमलात असण्याचे केव्हाही बंद झाले होते असे समजण्यात येणार नाही आणि जणू काही या अधिनियमाद्वारे सुधारणा करण्यात आल्याप्रमाणेच्या महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ अन्वये ते नियम पुन्हा अधिनियमित करण्यात आले होते आणि त्या सुधारणा करण्यात आल्या होत्या असे समजून अशा नियमातील प्रत्येक नियम किंवा त्यातील सुधारणा, ज्या तारखेस त्या करण्यात आल्या होत्या, त्या तारखेपासून अंमलात असण्याचे चालू राहील; आणि या नियमान्वये केलेली कोणतीही कृती किंवा केलेली कोणतीही कारवाई ही, जणू काही कायद्यानुसार केलेली कृती केलेली कारवाई असल्याप्रमाणे वैध व अंमलात राहील; आणि अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती आदेश (सुधारणा) अधिनियम, १९७६ याच्या कलम ५ अन्वये अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमातीच्या लोकसंख्येची आकडेवारी ही जिल्हानिहाय किंवा ग्रामनिहाय निश्चित करण्यात आली नव्हती किंवा अधिसूचित करण्यात आली नव्हती किंवा असे कोणतेही नियम तयार करण्याचा किंवा त्यात सुधारणा करण्याचा, राज्य शासनाला कोणताही अधिकार नव्हता केवळ याच कारणास्तव, असे नियम किंवा त्या अन्वये केलेली कोणतीही कृती किंवा त्या अन्वये केलेली कोणतीही कारवाई यास कोणत्याही न्यायालयात हरकत घेता येणार नाही.

१९६२चा महाराष्ट्र ५.

१९६२चा महाराष्ट्र ५

१९७६चा महाराष्ट्र १०८

£££ सन १९९० चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ८ हा सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम ९ अन्वये निरसित करण्यात आला.

$ सन १९९० चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १२ हा सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

* सन १९९१ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ७ हा सन १९९१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

† ही खुण अधिनियमाच्या प्रारंभीची तारीख दर्शविते.

सन १९९२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४.£*(२३ जानेवारी १९९२) †

सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १.

सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २९.£**

सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९.£*(१ सप्टेंबर १९९३) †**

सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११.££* (२ सप्टेंबर १९९३) †

सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२.££(२५ सप्टेंबर १९९३) †**

सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१.(२३ एप्रिल १९९४) †

सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४६.££*(१७ सप्टेंबर १९९४) †**

सन १९९६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२.£££* (३० ऑक्टोबर १९९५) †

सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३.tttt (१४ नोव्हेंबर १९९६) †**

सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०.tttt* (३ जानेवारी १९९७) †

सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४.tttt (१८ फेब्रुवारी १९९७) †**

सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४६.

सन १९९९ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४.(१३ नोव्हेंबर १९९८) †

सन २००० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७.

सन २००० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४.

सन २००० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४४.

सन २००० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ५३.

सन २००१ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १६.

सन २००२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३.

सन २००२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४.

सन २००३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २७.

सन २००३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २८.

सन २००३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २९.

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २.

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३.

सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०.

£* सन १९९२ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ४ हा सन १९९२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४, कलम ६ अन्वये निरसित करण्यात आला.

£** सन १९९२ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ७ हा सन १९९३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २९, कलम ४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

£*** सन १९९३ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ११ हा सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

££* सन १९९३ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १५ हा सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ११, कलम ७ अन्वये निरसित करण्यात आला.

££** सन १९९३ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १८ हा सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२, कलम ५ अन्वये निरसित करण्यात आला.

† ही खुण अधिनियमाच्या प्रारंभाची तारीख दर्शविते.

££*** सन १९९४ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १२ हा सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४६, कलम ७ अन्वये निरसित करण्यात आला.

£££* सन १९९५ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १५ हा सन १९९६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२, कलम ६ अन्वये निरसित करण्यात आला.

tttt सन १९९६ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १९ हा सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३, कलम ४ अन्वये निरसित करण्यात आला.

tttt* सन १९९७ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक १ हा सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०, कलम ९ अन्वये निरसित करण्यात आला.

tttt** सन १९९७ चा महाराष्ट्र अध्यादेश क्रमांक ७ हा सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४, कलम १९ अन्वये निरसित करण्यात आला.

ग्रामिण क्षेत्रांमध्ये जिल्हा परिषदांची आणि पंचायत समित्यांची स्थापना करणे, त्यांच्याकडे स्थानिक शासनविषयक कामे नेमून देणे, आणि अशा संस्थाकडे राज्याच्या पंचवार्षिक योजनांमधील विवक्षित कामांची व विकास परियोजनांची अंमलबजावणी करण्याचे काम सोपवून देणे, तसेच, लोकशाही परिसंस्थाच्या विकासास उत्तेजन मिळावे आणि उक्त योजनांत आणि स्थानिक व सरकारी कामकाजात जनतेस मोठ्या प्रमाणात सहभागी होता यावे म्हणून विवक्षित अधिनियमाखालील अधिकार व कामे यांचे विकेंद्रीकरण करून असे अधिकार व कामे त्या स्थानिक संस्थांकडे सोपवून देण्याची तरतूद करणे याबाबत अधिनियम.

ज्याअर्थी, ग्रामिण क्षेत्रांमध्ये जिल्हा परिषदांची आणि पंचायत समित्यांची स्थापना करण्यासाठी तरतूद करणे, त्यांच्याकडे स्थानिक शासनविषयक कामे नेमून देणे, आणि अशा संस्थाकडे राज्याच्या पंचवार्षिक योजनांमधील विवक्षित कामांची व विकास परियोजनांची अंमलबजावणी करण्याचे काम सोपवून देणे, तसेच लोकशाही परिसंस्थांच्या विकासास उत्तेजन मिळावे आणि उक्त योजनांत आणि स्थानिक व सरकारी कामकाजात जनतेस मोठ्या प्रमाणात सहभागी होता यावे म्हणून विवक्षित अधिनियमाखालील अधिकार व कामे यांचे विकेंद्रीकरण करून असे अधिकार व कामे त्या परिसंस्थांकडे सोपवून देणे यासाठी आणि उपरोक्त बाबींशी संबंधित असलेल्या प्रयोजनांसाठी तरतूद करणे इष्ट आहे; त्याअर्थी, भारतीय गणराज्याच्या बाराव्या वर्षी, याद्वारे पुढील अधिनियम करण्यात येत आहे :–

प्रकरण एक

प्रारंभिक

संक्षिप्त नाव व्याप्ती व प्रारंभ

१. (१) या अधिनियमास, महाराष्ट्र जिल्हा परिषद व पंचायत समिती अधिनियम, १९६१ असे म्हणावे.

(२) तो बृहन्मुंबई व्यतिरिक्त संपूर्ण महाराष्ट्र राज्यास लागू आहे.

(३) तो, राज्य शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे जो [१] दिनांक नेमून देईल त्या [१]दिनांकास अंमलात येईल.

व्याख्या

२. संदर्भानुसार अन्यथा आवश्यक नसेल तर, या अधिनियमात, —

[२] * * *

[३][“(२) “नागरिकांचा मागासवर्ग” या संज्ञेचा अर्थ राज्य शासनाने इतर मागासवर्ग आणि विमुक्त जाती व भटक्या जमाती म्हणून वेळोवेळी घोषित केलेले असे वर्ग किंवा अशा वर्गाचे भाग अथवा त्यामधील गट असा आहे ;]

[४][“(२ क) “मतपेटी” किंवा “मतपत्रिका” यात, निवडणुकीच्या वेळी, मते देण्याकरिता आणि मतांची नोंदणी करण्याकरिता, वापरण्यात येणाऱ्या इलेक्ट्रॉनिक मतदान यंत्राचा समावेश होतो ;]

(३) “गट” या संज्ञेचा अर्थ, कलम ५ अन्वये राज्य शासन एखाद्या जिल्ह्यातील ज्या कोणत्याही स्थानिक क्षेत्राची एखादा गट म्हणून रचना करील असे स्थानिक क्षेत्र असा आहे;

---

[१] १ मे १९६२, सहकार व ग्रामविकास विभागाची शासकीय अधिसूचना क्रमांक डी. सी. डी. ६१६२-एन, दिनांक २६ मार्च १९६२ पहा.

[२] सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३३(१) अन्वये, खंड (१) वगळण्यात आला.

[३] वरील अधिनियमाच्या कलम ३३(२) अन्वये मूळ खंडाऐवजी हा खंड दाखल करण्यात आला.

[४] सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०, याच्या कलम ४ द्वारे हे खंड समाविष्ट करण्यात आले.

(४) "गट-अनुदान" या संज्ञेचा अर्थ, कलम १८८ अन्वये, राज्य शासनाने एखाद्या पंचायत समितीस दिलेले अनुदान असा आहे. [1][आणि यात [2][कलमे १०० आणि १५५] अन्वये अनुदान म्हणून देण्यात आलेल्या [3][किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये गट-अनुदान म्हणून दिलेल्या] कोणत्याही रकमेचा समावेश होतो]; .

(५) "गट विकास अधिकारी" या संज्ञेचा अर्थ, कलम ९७ अन्वये त्या पदनामानिशी नेमण्यात आलेला अधिकारी असा आहे ;

(६) "उपविधी" या संज्ञेचा अर्थ, कलम २७६ अन्वये केलेले उपविधि असा आहे.

(७) "मुख्य कार्यकारी अधिकारी" या संज्ञेचा अर्थ, कलम ९४ अन्वये नेमण्यात आलेला जिल्हा परिषदेचा मुख्य कार्यकारी अधिकारी असा आहे ;

[4] * * *

(९) "परिषद सदस्य" या संज्ञेचा अर्थ, या अधिनियमान्वये रचना केलेल्या एखाद्या जिल्हा परिषदेचा सदस्य असा आहे;

(१०) "विकास परियोजना" या संज्ञेत, एखादे कार्य, परियोजना, प्रकल्प, काम, विकासविषयक कार्य यांचा किंवा कार्ये, परियोजना, प्रकल्प, कामे आणि विकास कार्ये यांच्या योजनेचा समावेश होतो;

(११) "जिल्हा " या संज्ञेचा अर्थ, कलम ४ अन्वये रचना केलेला जिल्हा असा आहे ;

(१२) "जिल्हा यादी" या संज्ञेचा अर्थ, कलम १०० अन्वये वेळोवेळी सुधारणा करण्यात आलेल्या पहिल्या अनुसूचीमध्ये नमूद करण्यात आलेल्या ज्या विषयांच्या संबंधात तरतूद करण्याचे अधिकार जिल्हा परिषदेस, देण्यात आले आहेत अशा विषयांची यादी असा आहे;

[5] * * * * *

(१५) "निवडणूक" या संज्ञेचा अर्थ, यथास्थिति, एखाद्या जिल्हा परिषदेसाठी किंवा पंचायत समितीसाठी घ्यावयाची निवडणूक असा आहे; आणि यात पोट-निवडणुकीचा समावेश होतो;

[6]["(१५क) "कार्यकारी अधिकारी" या संज्ञेचा अर्थ, कलम ९६क अन्वये नियुक्त करण्यात आलेला कार्यकारी अधिकारी असा आहे;]

[7]["(१५ख) "वित्त आयोग" या संज्ञेचा अर्थ, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २४३झ च्या तरतुदीनुसार रचना केलेला वित्त आयोग असा आहे ;]

---

[1] सन १९६३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५, कलम २ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.

[2] सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम २(अ) अन्वये "कलम १५५" याऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[3] सन १९७० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४, कलम २८ अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.

[4] सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३३(३) अन्वये खंड ८ वगळण्यात आले.

[5] सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४, कलम ३ अन्वये खंड (१३) व (१४) वगळण्यात आले.

[6] सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२, कलम (२) अन्वये खंड (१५क) समाविष्ट करण्यात आला.

[7] सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३३(४) अन्वये खंड (१५ख) समाविष्ट करण्यात आला.

(१६) "वित्तीय वर्ष" या संज्ञेचा अर्थ, दिनांक १ एप्रिल पासून किंवा राज्य शासन राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे जो कोणताही इतर दिनांक नेमून देईल त्या दिनांकापासून सुरू होणारे वर्ष असा आहे.

[1][(१६क) "पाटबंधारे विकास महामंडळ" याचा अर्थ, महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ अधिनियम, १९९६ अन्वये स्थापन करण्यात आलेले महाराष्ट्र कृष्णा खोरे विकास महामंडळ, किंवा विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ अधिनियम,१९९७ अन्वये स्थापन करण्यात आलेले विदर्भ पाटबंधारे विकास महामंडळ, किंवा कोकण पाटबंधारे विकास महामंडळ अधिनियम, १९९७ अन्वये स्थापन करण्यात आलेले कोकण पाटबंधारे विकास महामंडळ, किंवा महाराष्ट्र तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ अधिनियम, १९९७ अन्वये स्थापन करण्यात आलेले महाराष्ट्र तापी पाटबंधारे विकास महामंडळ, किंवा महाराष्ट्र गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ, अधिनियम १९९८ अन्वये स्थापन करण्यात आलेले महाराष्ट्र गोदावरी मराठवाडा पाटबंधारे विकास महामंडळ, असा आहे ;]

१९९६ चा महा. १५.
१९९७ चा महा. २६.
१९९८ चा महा. ३.

(१७) "मतदारांची यादी" या संज्ञेचा अर्थ, कलम १३ अन्वये, तरतूद करण्यात आलेली व ठेवण्यात आलेली मतदारांची यादी असा आहे.

१९९८ चा महा. ४.

(१८) "सदस्य" या संज्ञेचा अर्थ कोणत्याही पंचायत समितीचा किंवा या अधिनियमान्वये रचना करण्यात आलेल्या समितीचा सदस्य असा आहे.

१९९८ चा महा. २३.

(१९) "पंचायत" या संज्ञेचा अर्थ, मुंबई ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५८ अन्वये स्थापन करण्यात आलेली किंवा स्थापन करण्यात आल्याचे समजण्यात येणारी ग्रामपंचायत असा आहे;

(२०) "पंचायत समिती" किंवा "समिती" या संज्ञेचा अर्थ, कलम ५७ अन्वये प्रत्येक गटासाठी रचना करण्यात आलेली पंचायत समिती असा आहे;

१९५९ चा मुंबई ३.

[2][(२०क) "लोकसंख्या" या संज्ञेचा अर्थ [3][ज्या शेवटच्या लगतपूर्वीच्या जनगणनेची संबद्ध आकडेवारी तात्पुरती किंवा अंतिमतः प्रसिद्ध करण्यात आली आहे] त्या जनगणनेत निश्चित करून [illegible]लेली लोकसंख्या असा आहे ;]

[4] **स्पष्टीकरण.–** अनुसूचित जाती किंवा अनुसूचित जमातीच्या लोकसंख्येची आकडेवारी ही जिल्हानिहाय व ग्रामनिहाय निश्चित करण्यात आलेली नव्हती आणि अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमाती आदेश (सुधारणा) अधिनियम, १९७६, याच्या कलम ५ अन्वये अधिसूचितही करण्यात आलेली नव्हती आणि त्यामुळे अशी आकडेवारी उपलब्ध नाही, अशी जनगणना प्राधिकरणाने सादर केलेली माहिती विचारात घेतल्यानंतर, जिल्हा परिषदांमध्ये व पंचायत समित्यांमध्ये अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमातींसाठी जागा राखून ठेवण्यासाठी अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमातीची असलेली लोकसंख्या किंवा पंचायत समित्यांचे सभापती व उप सभापती यांची निवडणूक घेण्यासाठी असलेली लोकसंख्या, जनजाती विकास गटातील अनुसूचित जमातींच्या लोकसंख्येची टक्केवारी ही कलम १२, ५८ आणि ६४ च्या प्रयोजनांसाठी, केवळ १९७१ च्या जनगणनेमध्ये मूलतः निश्चित केल्याप्रमाणे अनुसूचित जाती व अनुसूचित जमातीच्या लोकसंख्येप्रमाणे असेल.]

१९७६ चा १०८

(२१) "विहित " या संज्ञेचा अर्थ, या अधिनियमान्वये केलेल्या नियमांद्वारे विहित केलेले असा आहे.

(२२) "अध्यक्ष" या संज्ञेचा अर्थ, जिल्हा परिषदेचा अध्यक्ष असा आहे;

(२३) "पिठासीन प्राधिकारी या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, अध्यक्ष किंवा पंचायत समिती, किंवा स्थायी समिती किंवा विषय समिती किंवा जिल्हा परिषदेने नेमलेली इतर कोणतीही समिती यांचा सभापती असा आहे आणि त्या संज्ञेत, उपाध्यक्ष आणि पंचायत समितीचा उप सभापती आणि यथास्थिति, जिल्हा परिषद, पंचायत समिती किंवा स्थायी समिती किंवा विषय समिती यांच्या बैठकीत अध्यक्ष म्हणून काम चालविण्यासाठी निवडण्यात आलेली कोणतीही व्यक्ती यांचा समावेश होतो;

(२४) "विनियम " या संज्ञेचा अर्थ, कलम २७५ अन्वये केलेले विनियम असा आहे.

(२५) "संबद्ध संहिता" [5][या संज्ञेचा अर्थ, दिनांक १५ ऑगस्ट १९६७ पूर्वीच्या कोणत्याही कालावधीच्या बाबतीत-]

(क) राज्याच्या मुंबई क्षेत्राच्या संबंधात, मुंबई जमीन महसूल संहिता, १८७९ असा आहे;

१९८९ चा मुंबई ५

---

[1] सन २००२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३, याच्या कलम २ द्वारो हे खंड जादा दाखल करण्यात आले.

[2] सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३३(५) अन्वये, मूळ खंड (२०क) ऐवजी हा खंड बदलीदाखल करण्यात आला.

[3] सन २००२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४, याच्या कलम २ अन्वये हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

[4] सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम २ अन्वये, दिनांक १० मे १९८५ रोजी हे स्पष्टीकरण जादा दाखल करण्यात आल्याचे मानण्यात येईल.

[5] सन १९६८ महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम २(ड) अन्वये, "या संज्ञेचा अर्थ " या मजकूराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

सन १९५५ चा मध्यप्रदेश २. (ख) राज्याच्या विदर्भ विभागाच्या संबंधात, मध्यप्रदेश भू-राजस्व संहिता, १९५४ असा आहे; आणि

१३१७ फसलीचा हैद्राबाद ८. (ग) राज्याच्या हैद्राबाद क्षेत्राच्या संबंधात, हैद्राबाद जमीन महसूल अधिनियम;

सन १९६६ चा महा. ४१. [1] [आणि त्या नंतरच्या कोणत्याही कालावधीच्या संबंधात, महाराष्ट्र जमीन महसूल संहिता, १९६६] असा आहे ;

२६. "संबंधित जिल्हा मंडळ अधिनियम," या संज्ञेचा अर्थ–

१९२३ चा मुंबई ६. (क) राज्याच्या मुंबई क्षेत्राच्या संबंधात, मुंबई स्थानिक मंडळ अधिनियम, १९२३ असा आहे;

१९४८ चा मध्यप्रांत व वऱ्हाड ३०. (ख) राज्याच्या विदर्भ विभागाच्या संबंधात, मध्यप्रांत व वऱ्हाड स्थानिक शासन अधिनियम, १९४८ असा आहे,

१९५६ चा हैद्राबाद १. (ग) राज्याच्या हैद्राबाद क्षेत्राच्या संबंधात, हैद्राबाद जिल्हा मंडळ अधिनियम, १९५५ असा आहे;

[2] [(२६क) "अनुसूचित क्षेत्रे" या संज्ञेचा अर्थ, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद २४४ च्या खंड (१) मध्ये निर्देश करण्यात आलेली अनुसूचित क्षेत्रे;]

[3] * * *

[4] * * * * * *

(२९) "अनुसूचित जाती" या संज्ञेचा अर्थ, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद ३४१ अन्वये महाराष्ट्र राज्याच्या संबंधात अनुसूचित जाती म्हणून समजण्यात आल्या असतील अशा जाती, वंश किंवा जनजाती किंवा अशा जातींचे, वंशाचे किंवा जनजातीचे भाग किंवा त्यातील गट असा आहे;

(३०) "अनुसूचित जमाती" या संज्ञेचा अर्थ, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद ३४२ अन्वये महाराष्ट्र राज्याच्या संबंधात अनुसूचित जनजाती म्हणून समजण्यात आल्या असतील अशा जनजाती किंवा जनजाती-समाज अथवा अशा जनजातीचे किंवा जनजाती-समाजाचे भाग किंवा त्यांतील गट असा आहे;

(३१) "स्थायी समिती" या संज्ञेचा अर्थ, कलम ७९ अन्वये रचना करण्यात आलेली स्थायी समिती असा आहे;

[5] [(३१क) "राज्य निवडणूक आयोग" या संज्ञेचा अर्थ, भारताच्या संविधानाचा अनुच्छेद २४३ट, खंड (१) याच्या तरतुदींनुसार नियुक्त करण्यात आलेल्या राज्य निवडणूक आयुक्ताचा समावेश असलेला राज्य निवडणूक आयोग असा आहे;]

(३२) "नेमून दिलेले विषय" या शब्दप्रयोगाचा अर्थ, एखाद्या जिल्हा परिषदेने विनियमांअन्वये स्थायी समितीकडे किंवा विषय समितीकडे वाटून दिलेले विषय असा आहे;

(३३) "विषय समिती" या संज्ञेचा अर्थ, कलम ८० अन्वये घटित करण्यात आलेली विषय समिती असा आहे;

१. सन १९६८ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम २(ड) अन्वये हा मजकूर जादा दाखल करण्यात आला.
२. सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०, कलम २ अन्वये हा खंड समाविष्ट करण्यात आला.
३. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३३(६) अन्वये खंड (२७) वगळण्यात आला.
४. सन १९६७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ७, कलम २ अन्वये खंड (२८) वगळण्यात आला.
५. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३३(७) अन्वये खंड (३१क) समाविष्ट करण्यात आला.

(३४) “ उपाध्यक्ष ” या संज्ञेचा अर्थ, जिल्हा परिषदेचा उपाध्यक्ष असा आहे;

(३५) “ जिल्हा परिषद ” किंवा “ परिषद ” या संज्ञेचा अर्थ, कलम ९ अन्वये रचना करण्यात आलेली जिल्हा परिषद असा आहे;

(३६) या अधिनियमात जे कोणतेही शब्द किंवा शब्दप्रयोग वापरण्यात आले असतील परंतु ज्यांची त्यात व्याख्या दिलेली नसेल अशा शब्दांचा व शब्दप्रयोगांचा अर्थ, संबंधित संहितेत त्यांना अनुक्रमे जो अर्थ दिला असेल त्या अर्थाप्रमाणेच राहील.

प्रशासकीय क्षेत्रे

प्रशासकीय क्षेत्रांमध्ये विभागणी करणे.

३. या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी, महाराष्ट्र राज्याची जिल्ह्यामध्ये विभागणी करण्यात येईल आणि जिल्ह्यांची गटांमध्ये विभागणी करण्यात येईल.

जिल्ह्यांची रचना.

४. (१) प्रकरण पंधराच्या तरतुदींनुसार हद्दीत जो कोणताही फेरबदल करण्यात येईल त्यास अधीन राहून, संबंधित संहितेअन्वये एखादा जिल्हा म्हणून बनविण्यात किंवा रचना करण्यात आलेले प्रत्येक स्थानिक क्षेत्र हे (मात्र त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये किंवा तदनुसार रचना केलेल्या किंवा स्थापन केलेल्या, महानगरपालिकेच्या, नगरपालिकेच्या, कटकाच्या किंवा अधिसूचित क्षेत्र समितीच्या हद्दी वगळून), या अधिनियमाच्या प्रयोजनांसाठी जिल्हा असेल.

(२) जर कोणत्याही जिल्ह्यात, संबंधित संहितेअन्वये रचना करण्यात आलेल्या जिल्ह्याचा केवळ एखादा भाग किंवा याप्रमाणे रचना करण्यात आलेले दोन किंवा अधिक जिल्हे किंवा अशा दोन किंवा अधिक जिल्ह्यांचे भाग समाविष्ट असतील तर, राज्य शासनाला, राजपत्रात अधिसूचना प्रसिध्द करुन प्रस्तुत अधिनियमाच्या प्रयोजनांकरिता अशा जिल्ह्याच्या संबंधात कोणते अधिकारी, जिल्हाधिकारी व आयुक्त म्हणून समजले जातील व या अधियिमात उल्लेख केलेले इतर कोणते अधिकारी, असे अधिकारी म्हणून समजले जातील हे जाहीर करता येईल.

गटांची रचना

५. प्रकरण पंधराच्या तरतुदींनुसार हद्दीत जो कोणताही फेरबदल करण्यात येईल त्यास अधीन राहून राज्य शासनाला, राजपत्रात अधिसूचना प्रसिध्द करुन प्रत्येक जिल्ह्यात अशा अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करण्यात येईल त्या संख्येइतक्या गटांची रचना करता येईल; अशा प्रत्येक गटात जे स्थानिक क्षेत्र समाविष्ट असेल ते स्थानिक क्षेत्र त्या अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करता येईल.

प्रकरण दोन

जिल्हा परिषदांची रचना

जिल्हा परिषदांची स्थापना करणे.

६. (१) प्रत्येक जिल्ह्याकरिता, अध्यक्ष व परिषद सदस्य यांची मिळून , एक जिल्हा परिषद स्थापन करण्यात येईल, आणि या अधिनियमान्वये किंवा तदनुसार किंवा अन्यथा, जिल्हा परिषदेकडे जे अधिकार व जी कार्ये निहित करण्यात येतील त्या सर्व अधिकारांचा जिल्हा परिषद वापर करील आणि ती सर्व कार्ये जिल्हा परिषद पार पाडील.

(२) या अधिनियमाच्या प्रयोजनांकरिता जिल्हा परिषदेचा प्राधिकार, ज्या क्षेत्रासाठी अशा परिषदेची स्थापना करण्यात आली असेल त्या क्षेत्रावर असेल; तसेच राज्य शासन याबाबत राजपत्रात प्रसिध्द केलेल्या अधिसूचनेद्वारे विनिर्दिष्ट करील अशा एका किंवा अनेक प्रयोजनांसाठी आणि अशा अधिसूचनेत विनिर्दिष्ट करील अशा अतिरिक्त क्षेत्रावर देखील असा प्राधिकार असेल.

(१) प्रत्येक जिल्ह्यासाठी या अधिनियमाच्या तरतुदींची अंमलबजावणी करण्याचे काम ज्या प्राधिकरणाकडे सोपविण्यात येईल ती प्राधिकरणे पुढीलप्रमाणे असतील. :– परिषदे-ची प्राधिकरणे व त्यांचे संघटन.

(क) जिल्हा परिषद..

(ख) पंचायत समित्या.

(ग) स्थायी समिती.

(घ) विषय समित्या.

(ङ) पीठासीन प्राधिकारी.

(च) मुख्य कार्यकारी अधिकारी.

[१] * * *

[२] [(च-क) कार्यकारी अधिकारी, आणि].

(छ) गट विकास अधिकारी.

राज्य शासन निदेश देईल इतके विभाग जिल्हा परिषदेस तिच्या कार्यात सहाय्य करतील आणि विभाग हा राज्य सेवेतील वर्ग एकच्या किंवा वर्ग दोनच्या श्रेणीतील अधिकाऱ्यांच्या (ज्याचा यात जिल्हा परिषदेचा विभाग प्रमुख म्हणून निर्देश करण्यात आला आहे) स्वाधीन असेल.

प्रत्येक जिल्हा परिषद ही " .... जिल्हा परिषद" या नावाचा एक निकाय असेल आणि तिची अखंड अधिकार परंपरा असेल व तिचा सामाईक शिक्का असेल आणि वापर करण्यास आणि ज्या क्षेत्रावर तिचा प्राधिकार असेल अशा क्षेत्राच्या हद्दीतील आणि हद्दी बाहेरील व स्थावर अशी दोन्ही प्रकारची मालमत्ता संपादन करण्यास व धारण करण्यास सक्षम असेल आणि निगम निकाय म्हणून जे नाव असेल त्या नावाने तिला व तिच्यावर दावा लावता येईल. जिल्हा परिषदांचे कायद्याने संस्थापन.

(१) जिल्हा परिषद पुढील व्यक्तींची मिळून बनलेली असेल –

(क) [३] [राज्य निवडणूक आयोग] राजपत्रातील अधिसूचनेद्वारे ठरवील असे [४] [जास्तीत जास्त बहात्तर आणि कमीत कमी पन्नास इतके,] जिल्ह्यातील निवडणूक विभागातून प्रत्यक्ष निवडणुकीद्वारे निवडण्यात आलेले परिषद सदस्य; तथापि, वाजवी रीत्या व्यवहार्य असेल तेथवर, [३] [जिल्हा परिषदेच्या प्रादेशिक क्षेत्राची लोकसंख्या आणि अशा जिल्हा परिषदेमधील निवडणुकीद्वारे भरावयाच्या जागांची संख्या यांमधील गुणोत्तर संपूर्ण राज्यभर सारखेच असेल]. जिल्हा परिषदांची रचना.

[१] [(ख) जिल्ह्यातील सर्व पंचायत समित्यांचे सभापती]

[३] * * * *

---

१. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १२, कलम ३(अ) अन्वये "आणि" हा शब्द वगळण्यात आला. त्यातील अधिनियमाच्या कलम ३ (ब) अन्वये हा खंड समाविष्ट करण्यात आला.

२. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३४(१) (अ) अन्वये मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

३. सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १९, कलम २(अ) अन्वये मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

४. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३४(१) (ब) अन्वये खंड (ब) समाविष्ट करण्यात आला. त्यातील अधिनियमाच्या कलम ३४(१) (क) अन्वये खंड (क) (ड), (डड) आणि (ई) वगळण्यात आले.

[१] [(२) (क) [२] [सार्वत्रिक निवडणूकीमध्ये पोट-कलम (१) च्या खंड (क) खाली येणाऱ्या परिषद सदस्यांच्या संख्येच्या दोन-तृतीयांश इतक्या किंवा त्याहून अधिक परिषद सदस्यांची निवड झाल्यानंतर राज्य शासनाकडून विहित करण्यात येईल अशा वेळी आणि अशा रीतीने, [३] [राज्य निवडणूक आयोगाकडून] त्या परिषद सदस्यांची नावे, त्यांच्या कायम पत्त्यासह, प्रसिध्द करण्यात येतील आणि नावे अशा प्रकारे प्रसिध्द करण्यात आल्यानंतर, जिल्हा परिषदेची रीतसर रचना झाल्याचे मानण्यात येईल,] दोन तृतीयांश परिषद सदस्यांची संख्या निर्धारित करताना अपूर्णांक विचारात घेण्यात येणार नाही];

परंतु, ती नावे अशा रीतीने प्रसिध्द करण्यात आल्यामुळे. –

(एक) कोणत्याही निवडणूक विभागातील निवडणुकीचे काम पूर्ण करण्यास [४] [आणि निवडून आलेल्या परिषद सदस्यांची नावे आणि त्यांचे कायम पत्ते जससजे उपलब्ध होतील त्याप्रमाणे, [५] [राज्य निवडणूक आयोगाकडून] तशाच रीतीने प्रसिध्द करण्यास, प्रतिबंध होतो, किंवा]

(दोन) या अधिनियमाखालील परिषद सदस्यांच्या पदावधीवर परिणाम होतो;

असे मानण्यात येणार नाही.

(ख) पोट-कलम (१) [६] [खंड] [७] [* *] [६] [(ख)] खाली येणाऱ्या परिषद सदस्यांची नावे (त्यांच्या कायम पत्त्यांसह) त्यानंतर तशाच रीतीने, [८] [राज्य निवडणूक आयोगाकडून] प्रसिध्द करण्यात येतील].

---

१. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २२, कलम २ अन्वये मूळ पोट-कलमाऐवजी हे पोट-कलम दाखल करण्यात आले.

२. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९, कलम २(अ) अन्वये "कलेक्टरने, पोट-कलम (१), कंडिका (अ) खाली येणाऱ्या" या शब्दांनी सुरु होणाऱ्या आणि "असे समजले पाहिजे" या शब्दांनी संपणाऱ्या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

३. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३४(२) (अ) (एक) अन्वये "जिल्हाधिकारी" या मूळ शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

४. सन १९७२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ९, कलम २(ब) अन्वये "किंवा" या शब्दाऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

५. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३४(२)(अ)(दोन) अन्वये "जिल्हाधिकारी" या शब्दाऐवजी हे शब्द दाखल करण्यात आले.

६. वरील अधिनियमाच्या कलम ३४ (२) (ब) (एक) अन्वये "खंड (क), (ड) आणि (ई)" या मजकूराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

७. सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १०, कलम २(ब) अन्वये "(ब)" हे अक्षर व कंस वगळण्यात आला.

८. वरील अधिनियमाच्या कलम ३४ (२) (ब) (दोन) अन्वये "जिल्हाधिकाऱ्याकडून" या मजकूराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

(३) उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी [१] [आणि एकाहून अधिक उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी नेमण्यात आले असतील त्या बाबतीत, मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याकडून नामनिर्देशित करण्यात येईल त्या प्रमाणे ज्यांच्या पैकी कोणताही एक अधिकारी] हा जिल्हा परिषदेचा पदसिध्द सचिव असेल.

[२] [९क. (१) जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या यांच्या सर्व निवडणुकांसाठी मतदार याद्या तयार करण्यासंबंधातील अधीक्षण, संचालन व नियंत्रण आणि त्या सर्व निवडणुका घेणे हे राज्य निवडणूक आयोगाकडे निहित असेल. राज्य निवडणूक आयोग.

(२) राज्य निवडणूक आयोग, त्यांचे कोणतेही अधिकार आणि कामे, आदेशाद्वारे, राज्य निवडणूक आयोगाच्या कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे किंवा तहसीलदाराच्या दर्जापेक्षा कमी दर्जाच्या नसणाऱ्या राज्य शासनाच्या कोणत्याही अधिकाऱ्याकडे सोपवू शकेल.

(३) या अधिनियमान्वये किंवा नियमान्वये मतदार याद्यासा, मतदार विभाग व निर्वाचक गण तयार करण्यासाठी आणि जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्यांच्या निवडणुका घेण्यासाठी नेमलेले किंवा कामावर लावण्यात आलेले सर्व अधिकारी आणि कर्मचारी वर्गातील सदस्य हे राज्य निवडणूक आयोगाच्या अधीक्षणाखाली, संचालनाखाली व नियंत्रणाखाली काम करतील.

(४) या अधिनियमात किंवा नियमांत काहीही अंतर्भूत असले तरीही, राज्य निवडणूक आयोग न्याय्य व मुक्त वातावरणात निवडणुका व्हाव्यात म्हणून हा अधिनियम आणि नियम यांतील तरतुदींशी विसंगत नसतील असे विशेष किंवा सर्वसाधारण आदेश किंवा निदेश काढू शकेल.]

परिषद सदस्यांची निवडणूक

१०. (१) या अधिनियमांन्वये किंवा त्याखाली तरतूद केलेल्या रीतीने, परिषद सदस्य निवडून देण्यात येतील. परिषद सदस्यांची निवडणूक व त्यांचा पदावधी इ.

*(२) या अधिनियमांत अन्यथा तरतूद करण्यात आली असेल त्या व्यतिरिक्त, परिषद सदस्यांच्या अधिकारपदाचा अवधी [३][(पाच वर्षांचा] असेल.

परंतु पंचायत समितीचा [४] [* * (सभापती असण्याच्या आधारे त्या व्यक्ती परिषद सदस्य असतील त्या व्यक्ती, त्यांचे असा सभापती म्हणून अधिकारपद धारण करणे ज्या कालावधीपर्यंत चालू राहील त्या कालावधीपर्यंतच, ते अधिकारपद धारण करतील.

[५] * * * * *

---

१. सन १९७५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६, कलम ३(२) अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

२. सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १३, कलम २ अन्वये हे कलम समाविष्ट करण्यात आले.

† सन १९७७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ४ पुढीलप्रमाणे असेल:–

४. कोणताही संशय दूर करण्यासाठी याद्वारे असे घोषित करण्यात येत आहे की, या अधिनियमाद्वारे मुख्य अधिनियमाच्या कलम १०, पोट-कलम (२) मध्ये केलेल्या सुधारणा सर्व जिल्हा परिषदांना (त्यांच्या पंचायत समित्या, त्यांच्या समित्या आणि त्यांच्या पंचायत समित्यांच्या समित्या धरुन) आणि त्यांच्या परिषद सदस्यांना, सदस्यांना, पीठासीन प्राधिकाऱ्यांना आणि त्यांच्या अधिकारांचा वापर करण्यासाठी आणि त्यांची कर्तव्ये पार पाडण्यासाठी नेमलेल्या व ज्या या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या तारखेस कार्य करीत असतील किंवा यथास्थिति अधिकार पद धारण करीत असतील अशा व्यक्तींना, प्रारंभापासूनच मुळ कालावधी सहा वर्षे असल्याप्रमाणे लागू होतील. या अधिनियमाच्या प्रारंभाच्या तारखेनंतर या सर्व प्रकरणांतसुध्दा कोणत्याही परिषद सदस्यांचा आणि इतर व्यक्तीचा पदावधी किंवा वाढविलेला पदावधी मुख्य अधिनियमाच्या संबध्द तरतुदीखाली वेळोवेळी आणखी वाढविण्यास किंवा कमी करण्यास राज्य शासन सक्षम असेल.

३. सन १९९२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४, कलम २ अन्वये "सहा वर्षांचा" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

४. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३५(१)(अ) द्वारे "किंवा सहकारी संस्थेला" हा मजकूर वगळण्यात आला.

५. वरील अधिनियमाच्या कलम ३५(१)(ब) द्वारे दुसरे, तिसरे व चौथे ही परंतुके वगळण्यात आली.

[१] [(३) पोट-कलम (२) अन्वये जिल्हा परिषदेची मुदत समाप्त होण्यापूर्वी तिचे विसर्जन करण्यात आल्यानंतर रचना करण्यात आलेल्या जिल्हा परिषदेचे परिषद सदस्य, तिचे अशा प्रकारे विसर्जन करण्यात आले नसते तर ज्या उर्वरित कालावधीसाठी पोट-कलम (२) अन्वये सदस्य असण्याचे चालू राहिले असते. त्या कालावधीपुरतेच सदस्य असण्याचे चालू राहील.]

मतदानाची रीत.

[२] [**१०क.** परिषद सदस्यांच्या निवडणुकीच्या वेळी मतदान, मतपत्रिकेद्वारे किंवा इलेक्ट्रॉनिक मतदान यंत्राद्वारे करण्यात येईल आणि बदली व्यक्तीद्वारे कोणतीही मते स्विकारण्यात येणार नाहीत.]

परिषद सदस्यांच्या पदावधीचा प्रारंभ.

११. (१) सार्वत्रिक निवडणुकीत निवडून आलेल्या परिषद सदस्यांचा पदावधी हा, जिल्हा परिषदेच्या पहिल्या बैठकीच्या दिनांकास सुरु होत असल्याचे, मानण्यात येईल.

(२) जिल्हा परिषदेची पहिली बैठक [३] [जिल्हाधिकारी, निवडून आलेल्या सदस्यांची नावे कलम ९, पोट-कलम (२) अन्वये प्रसिध्द करण्यात आल्यानंतर शक्य तितक्या लवकर घेईल, आणि असा दिनांक,-

(एक) सार्वत्रिक निवडणुकीनंतरच्या पहिल्या बैठकीच्या बाबतीत, मावळत्या परिषद सदस्यांचा पदावधी समाप्त होण्याच्या दिनांकाच्या लगतनंतरच्या दिवसापेक्षा उशिराची नसेल, आणि

(दोन) जिल्हा परिषदेच्या विसर्जनानंतर घेण्यात आलेल्या निवडणुकीच्या बाबतीत, जिल्हा परिषदेच्या विसर्जनाच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांचा कालावधी समाप्त होण्याच्या दिनांकापेक्षा उशिराचा नसेल.]

[४] * * * * *

[५] * * * * *

जिल्ह्याची निवडणूक विभागात विभागणी.

१२. (१) [६] [परिषद सदस्यांच्या निवडणुकीच्या प्रयोजनासाठी राज्य निवडणूक आयोग प्रत्येक जिल्ह्याची विभागणी] निवडणूक विभागात करील (अशा कोणत्याही विभागाची प्रादेशिक सीमा त्याच गटाच्या सीमेबाहेर नसेल) अशा प्रत्येक विभागातून एक परिषद सदस्य निवडून देण्यात येईल, आणि प्रत्येक मतदार विभागासाठी स्वतंत्र निवडणूक घेण्यात येईल.

[७] [परंतु, अशा निवडणूक विभागाची विभागणी अशा प्रकारे करण्यात येईल की, प्रत्येक विभागाची लोकसंख्या आणि जिल्हा परिषदेसाठी निवडून द्यावयाच्या परिषद सदस्यांची एकूण संख्या यांच्यामधील गुणोत्तर, व्यवहार्य असेल तेथवर, संपूर्ण जिल्हा क्षेत्रामध्ये सारखेच असेल;]

[८] [" परंतु, आणखी असे की, पंचायत समित्यांमध्ये अशा निवडणूक विभागांची विभागणी करताना प्रत्येक पंचायत समितीला किमान दोन निवडणूक विभाग नेमून देण्यात येतील.]

---

१. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३५(२) द्वारे पोट-कलमे (३) ते (७) याऐवजी पुढील पोट-कलम दाखल करण्यात आले.

२. सन २००५ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०, याच्या कलम ५ द्वारे हे कलम समाविष्ट करण्यात आले.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम ३६(१)(अ) द्वारे " जिल्हाधिकाऱ्यांकडून " या मजकूराने सुरु होणाऱ्या व " आतील असेल " या मजकूराने संपणाऱ्या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

४. वरील अधिनियमाच्या कलम ३६(१) (ब) द्वारे परंतुक वगळण्यात आले.

५. वरील अधिनियमाच्या कलम ३६(२) द्वारे पोट-कलम (३) वगळण्यात आले.

६. वरील अधिनियमाच्या कलम ३७(१) (अ) द्वारे " परिषद सदस्याच्या " या शब्दांनी सुरु होणारा व " विभागणी करण्यात येईल " या शब्दांनी संपणाऱ्या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

७. वरील अधिनियमाच्या कलम ३७(१) (ब)द्वारे हे परंतुक जादा दाखल करण्यात आले.

८. सन २००२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४, याच्या कलम ३ द्वारे हे परंतुक जादा दाखल करण्यात आले.

[1] [(२)(क) जिल्हा परिषदेतील, निवडणुकीद्वारे भरावयाच्या एकूण जागांमध्ये, राज्य निवडणूक आयोग विहित रीतीने ठरवून देईल इतक्या जागा अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि नागरिकांचा मागासवर्ग यांमधील व्यक्ती आणि स्त्रिया यांच्यासाठी राखून ठेवलेल्या असतील.

(ख) जिल्हा परिषदेमध्ये अनुसूचित जातींच्या व अनुसूचित जमातींच्या व्यक्तींसाठी राखून ठेवावयाच्या जागांचे त्या जिल्हा परिषदेमधील, प्रत्यक्ष निवडणुकीद्वारे भरावयाच्या जागांच्या एकूण संख्येशी असलेले प्रमाण हे, जास्तीत जास्त शक्य असेल तेथवर, त्या जिल्हा परिषद क्षेत्रातील अनुसूचित जातींच्या किंवा यथास्थिति, अनुसूचित जमातींच्या लोकसंख्येचे त्या क्षेत्राच्या एकूण लोकसंख्येशी जे प्रमाण असेल त्या प्रमाणाइतकेच असेल आणि अशा जागा जिल्हा परिषदेमधील वेगवेगळ्या निवडणूक विभागांना आळीपाळीने नेमून देण्यात येईल :

[2] [परंतु, संपूर्णतः अनुसूचित क्षेत्र समाविष्ट असलेल्या जिल्हा परिषदेमध्ये, अनुसूचित जमातींसाठी राखून ठेवण्यात यावयाच्या जागा जिल्हा परिषदेमधील जागांच्या एकूण संख्येच्या एक-द्वितीयांशापेक्षा कमी असणार नाहीत :

परंतु, आणखी असे की, केवळ अंशतः अनुसूचित क्षेत्रांमध्ये असलेल्या जिल्हा परिषदेमधील अनुसूचित जमातींसाठी असणारे आरक्षण खंड (ख) च्या तरतुदींनुसार असेल;]

[3] [परंतु तसेच,] अशा रीतीने राखून ठेवलेल्या जागांच्या एकूण संख्येच्या एक तृतीयांश जागा अनुसूचित जातींच्या किंवा यथास्थिति, अनुसूचित जमातींच्या स्त्रियांसाठी राखून ठेवण्यात येतील;

(ग) नागरिकांच्या मागासवर्गाच्या प्रवर्गातील व्यक्तींसाठी राखून ठेवावयाच्या जागा, जिल्हा परिषदेमधील, निवडणुकीद्वारे भरावयाच्या जागांच्या एकूण संख्येच्या २७ टक्क्यांइतक्या असतील आणि अशा जागा जिल्हा परिषदेमधील वेगवेगळ्या निवडणूक विभागांना आळीपाळीने नेमून देण्यात येतील :

[4] [(परंतु , संपूर्णतः अनुसूचित क्षेत्रे समाविष्ट असलेल्या जिल्हा परिषदेमध्ये नागरिकांच्या मागासवर्गातील व्यक्तींसाठी राखून ठेवण्यात यावयाच्या जागा अनुसूचित जमाती आणि अनुसूचित जाती यांच्यासाठी जागा राखून ठेवण्यात आल्यानंतर राहिलेल्या (कोणत्याही असल्यास) जागांच्या २७ टक्के इतक्या असतील :

परंतु , आणखी असे की, केवळ अंशतः अनुसूचित क्षेत्रांमध्ये असलेल्या जिल्हा परिषदेमधील नागरिकांच्या मागासवर्गातील व्यक्तींसाठी असणारे आरक्षण खंड (क) च्या तरतुदींनुसार असेल :]

[5] [(परंतु तसेच] अशा रीतीने राखून ठेवलेल्या जागांच्या एकूण संख्येच्या एक-तृतीयांश जागा नागरीकांच्या मागासवर्गाच्या प्रवर्गातील स्त्रियांसाठी राखून ठेवणत येतील;

(घ) जिल्हा परिषदेमधील, प्रत्यक्ष निवडणुकीद्वारे भरावयाच्या जागांचा एकूण संख्येच्या एक-तृतीयांश (अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती आणि नागरिकांच्या मागासवर्गाचा प्रवर्ग यांमधील स्त्रियांसाठी राखून ठेवलेल्या जागांसह) जागा स्त्रियांसाठी राखून ठेवण्यात येतील आणि अशा जागा जिल्हा परिषदेमधील वेगवेगळ्या निवडणूक विभागांना आळीपाळीने नेमून देण्यात येतील.

(३) पोट-कलम (२) अन्वये करावयाचे जागांचे आरक्षण (स्त्रियांसाठी असलेल्या आरक्षणाव्यतिरिक्त इतर,) हे, भारताच्या संविधानाच्या अनुच्छेद ३३४ मध्ये विनिर्दिष्ट केलेला कालावधी समाप्त झाल्यानंतर अमलात असण्याचे बंद होईल.]

---

१. सन १९९४ चा अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३७(२) अन्वये पोट-कलमे (२), (२अ), (३) व (४) यांऐवजी पोट-कलमे (२) आणि (३) दाखल करण्यात आली.

२. सन १९९७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०, याच्या कलम ३(अ) द्वारे ही परंतुके समाविष्ट करण्यात आली.

३. वरील अधिनियमाच्या कलम ३(अ)(दोन) द्वारे " परंतु " या ऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

४. वरील अधिनियमाच्या कलम ३(ब)(एक) द्वारे ही परंतुके समाविष्ट करण्यात आली.

५. वरील अधिनियमाच्या कलम ३(ब)(दोन) द्वारे " परंतु " या ऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

मतदारांची यादी.

१३. (१) लोकप्रतिनिधित्व अधिनियम, १९५०, याच्या तरतुदींखाली महाराष्ट्र विधानसभेसाठी तयार केलेली [१] [लोकप्रतिनिधित्व अधिनियम, १९५०, खाली केलेले मतदार नोंदणी नियम, १९६० यांच्या नियम ५, पोट-नियम (२) मध्ये निर्देश केल्याप्रमाणे यादीचा शेवटचा भाग अपवर्जित केलेली आहे]. आणि विधानसभेच्या मतदारसंघाचा जो भाग निवडणूक विभागात समाविष्ट करण्यात आला असेल अशा भागासाठी, [२] [राज्य निवडणूक आयोग] या बाबतीत सर्वसाधारण किंवा विशेष आदेशाद्वारे, अधिसूचित करील अशा दिनांकास अंमलात असलेली मतदारांची यादी ही, अशा निवडणूक विभागासाठी मतदारांची यादी असेल.

१९५० चा १३

१९५० चा ४३

[३] [(१क) या अधिनियमात किंवा त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या इतर कोणत्याही कायद्यात काहीही असले तरी, ज्या पीठासीन प्राधिकाऱ्यास त्याच्या अधिकारपदपरत्वे, या अधिनियमाच्या तरतुदींन्वये किंवा त्याखाली निवासयोग्य जागेची किंवा त्या ऐवजी घरभाडे मिळण्याची तरतूद करण्यात आली असेल आणि जो, असा प्राधिकारी म्हणून आपल्या कर्तव्याच्या संबंधात, जिल्ह्यातील कोणत्याही निवडणुक विभागात गैरहजर राहिल्यामुळे आपल्या पदावधीत त्या निवडणूक विभागाचा सामान्यतः रहिवासी राहिला नसेल परंतु तो ज्या जिल्हा परिषदेच्या जिल्ह्याच्या संबंधात असा प्राधिकारी असेल त्या जिल्ह्याबाहेरील कोणत्याही जागेचा सामान्यतः रहिवासी असेल आणि परिणामी, त्याचे नाव जिल्ह्यातील कोणत्याही निवडणूक विभागाच्या मतदारांच्या यादीत नसेल, अशा पीठासीन प्राधिकाऱ्याच्या बाबतीत, अशा पीठासीन प्राधिकाऱ्याने असे अधिकारपद धारण केले नसते तर तो ज्या निवडणूक विभागाचा सामान्यतः रहिवासी राहिला असता त्या निवडणूक विभागात त्यास आपली नोंदणी करवून घेणे शक्य व्हावे यासाठी [२] [राज्य निवडणूक आयोगास] मतदारांच्या यादीत सुधारणा करील. उपरोक्त प्रयोजनासाठी मतदारांच्या यादीत ज्या रीतीने सुधारणा करण्यात येईल ती रीत आणि त्याला पूरक, त्याच्या परिणामरुप व त्यास आनुषंगिक असतील अशा सर्व बाबी, या बाबतीत केलेल्या नियमांद्वारे तरतूद करण्यात येईल त्या प्रमाणे असतील.]

(२) [४] [राज्य निवडणूक आयोगाने] या बाबतीत नेमलेले असे कार्यालय प्रत्येक मतदार विभागासाठी मतदारांची एक यादी ठेवील.

निवडणुकीचा दिनांक.

१४. [५] [(१) जिल्हा परिषदेची रचना करण्यासाठी घ्यावयाची निवडणूक :–

(क) कलम १०, पोट-कलम (२) मध्ये विनिर्दिष्ट केलेली तिची मुदत समाप्त होण्यापूर्वी, राज्य निवडणूक आयोग या संबंधात नेमून देईल अशा दिनांकास किंवा दिनांकाना पूर्ण करण्यात येईल.

(ख) विसर्जित जिल्हा परिषदेच्या बाबतीत, विसर्जनाच्या दिनांकापासून सहा महिन्यांचा कालावधी समाप्त होण्यापूर्वी पूर्ण करण्यात येईल;

परंतु, विसर्जित जिल्हा परिषद जोपर्यंत चालू राहिली असती तो उर्वरित कालावधी सहा महिन्यांपेक्षा कमी असेल त्या बाबतीत, अशा कालावधीसाठी जिल्हा परिषदेची रचना करण्याकरिता या खंडान्वये कोणतीही निवडणूक घेण्याची गरज असणार नाही;

(ग) कलम २७, पोट-कलम (२) अन्वये नवीन निवडणूक घेणे आवश्यक असेल तर त्या बाबतीत, राज्य निवडणूक आयोग निश्चित करील अशा, व्यवहार्य असेल तितक्या लवकरच्या दिनांकास पूर्ण करण्यात येईल;]

---

१. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २२, कलम ३ द्वारे हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

२. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ३८(२) द्वारे " राज्य शासन " या ऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

३. सन १९६६ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३४, कलम २ द्वारे पोट-कलम (१क) समाविष्ट करण्यात आले.

४. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, क ३८(२) द्वारे " जिल्हाधिकारी " या ऐवजी हा मजकूर त्याच्या व्याकरणिक फेरफारांसह दाखल करण्यात आला.

५. वरील अधिनियमाच्या कलम ३९ अन्वये मूळ पोट-कलम (१) ऐवजी हे पोट-कलम दाखल करण्यात आले.

(२) राज्य शासन अशा निवडणुका घेण्यासाठी नियम तयार करील. त्यात [१] [उमेदवारांनी ठेवावयाच्या अनामत रकमा आणि त्या परत करणे किंवा त्यांचे समपहरण करणे आणि] नामनिर्देशन पत्र स्वीकारणाऱ्या किंवा स्वीकारण्यास नकार देणाऱ्या निर्वाचन अधिकाऱ्याच्या निर्णयाविरुध्द [२] [जिल्हा न्यायालयाकडे करावयाचे अपील] आणि त्याच्या निर्णयाची अंतिमता यासंबंधातील [१] [तरतुदींचा समावेश असेल] आणि पोट-कलम (१) आणि कलमे १५, १७ आणि १८ यांच्या तरतुदींच्या अधीनतेने अशी निवडणूक त्या नियमांनुसार घेण्यात येईल.

निवडून येण्यास अर्ह असणाऱ्या व्यक्ती.

१५. [३] [प्रत्येक सार्वत्रिक निवडणुकीसाठी किंवा पोट-निवडणुकीसाठी नामनिर्देशने करण्याकरिता निश्चित करण्यात आलेल्या अंतिम दिनांकास जिचे वय एकवीस वर्षापेक्षा कमी नसेल आणि] जिल्ह्यातील कोणत्याही निवडणूक विभागाच्या मतदारांच्या यादीत जिचे नाव आहे अशी प्रत्येक व्यक्ती, तिला या अधिनियमाखाली किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या इतर कायद्याखाली निरर्ह ठरविण्यात आले नसेल तर, निवडून येण्यास अर्ह असेल आणि [४] [पूर्वोक्तप्रमाणे जिच्या वयाची एकवीस वर्षे पूर्ण झालेली नसतील आणि] जिचे नाव अशा यादीत नसेल अशी प्रत्येक व्यक्ती, त्या जिल्ह्याच्या कोणत्याही निवडणूक विभागातून निवडून येण्यास अर्ह असणार नाही.

जागा रिकाम्या होणे.

[५] [**१५-क.** जर एखादी व्यक्ती जिल्हा परिषदेत एकाहून अधिक जागांवर निवडून आली असेल तर [६] [राज्य निवडणूक आयोगास] किंवा या बाबतीत [६] [राज्य निवडणूक आयोगाने] प्राधिकृत केलेल्या कोणत्याही अधिकाऱ्यास, तिने एक जागा सोडून सर्व जागांचा स्वतःच्या सहीनिशी राजीनामा दिल्याचे विहित केलेल्या अवधित कळविले नसेल तर, सर्व जागा रिकाम्या होतील.]

निरर्हता.

१६. (१) पोट-कलम (२) च्या तरतुदींना अधीन राहून कोणतीही व्यक्ती, पुढील बाबतीत निवडून येण्यास आणि परिषद सदस्य होण्यास निरर्ह ठरेल —

(क) जर या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी किंवा त्यानंतर तिला सिध्दापराध ठरविण्यात आले असेल, किंवा एखाद्या निवडणूकीची विधिग्राह्यता किंवा तिची नियमानुसारिता, यासंबंधी घेण्यात आलेल्या हरकतीबाबतच्या कार्यवाहीत –

(एक) ज्यामुळे जिल्हा परिषदेचा किंवा पंचायत समितीचा सदस्य होण्यास निरर्ह ठरविण्यात येते, अशा कलम २७ किंवा कलम २८ खालील कोणत्याही भ्रष्टाचाराबद्दल ती दोषी असल्याचे आढळून आले असल्यास कलम २७ खालील न्यायाधीशाच्या निर्णयात उल्लेखिलेला किंवा कलम २८ अन्वये तरतूद करण्यात आलेला कालावधी उलटून गेलेला नसेल तोपर्यंत;

---

१. सन १९६३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५, कलम ४ अन्वये मूळ मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

२. सन १९७५ चा या महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ६, कलम ५ अन्वये "जिल्हा न्यायाधीशापेक्षा कमी दर्जा नसलेल्या न्यायाधीशाकडे" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

३. सन १९९० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक १४, कलम ३(अ) अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

४. वरील अधिनियमाच्या कलम ३ (ब) अन्वये हा मजकूर समाविष्ट करण्यात आला.

५. सन १९६३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ३५, कलम ५ अन्वये कलम १५-क समाविष्ट करण्यात आले.

६. सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ४० अन्वये "जिल्हाधिकारी" या मजकुराऐवजी हा मजकूर दाखल करण्यात आला.

१ * * * *

(तीन) त्या त्या वेळी अंमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये किंवा त्याखाली रचना केलेल्या किंवा स्थापन केलेल्या, कोणत्याही स्थानिक प्राधिकरणाचा सदस्य होण्यास ज्यामुळे निरर्ह ठरवण्यात येते अशा कोणत्याही भ्रष्टाचाराबद्दल ती दोषी असल्याचे आढळून आले असल्यास निरर्हतेचा कालावधी उलटून गेला नसेल किंवा अशा कायद्याखाली निरर्हता काढून टाकलेली नसेल तोपर्यंत;

२ [(क-१) राज्य विधानमंडळाच्या निवडणुकांच्या प्रयोजनार्थ त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याद्वारे किंवा तदन्वये तिला निरर्ह ठरवण्यात आले असेल तर ;

परंतु, कोणत्याही व्यक्तीच्या वयाची २१ वर्षे पूर्ण झाली असतील तर तिचे वय २५ वर्षापेक्षा कमी असल्याच्या कारणावरून तिला निरर्ह ठरविण्यात येणार नाही;]

(ख) या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी किंवा त्यानंतर, भारतातील न्यायालयाने तिला कोणत्याही अपराधाबद्दल सिध्दापराध ठरवून कमीत कमी एक वर्ष कैदेची शिक्षा दिलेली असल्यास ती कैदेतून सुटल्यापासून पाच वर्षांचा कालावधी किंवा राज्य शासन कोणत्याही विशिष्ट बाबतील परवानगी देईल असा त्याहून कमी कालावधी लोटलेला नसेल तोपर्यंत; अथवा

(ग) जर, कोणत्याही शासनाच्या किंवा स्थानिक प्राधिकरणाच्या अधीन असलेले कोणतेही अधिकारपद धारण केल्यानंतर, मग ते या अधिनियमाच्या प्रारंभापूर्वी असो, किंवा प्रारंभानंतर असो, तिला गैरवर्तणुकीबद्दल बडतर्फ करण्यात आले असल्यास, तिच्या बडतर्फीनंतर पाच वर्षांचा कालावधी लोटलेला नसेल तोपर्यंत; अथवा

(घ) जर तिला कलम ३९ खाली अधिकारपदावरुन काढून टाकण्यात आले असेल आणि तिला अशा प्रकारे काढून टाकण्यात आल्याच्या दिनांकापासून पाच वर्षांचा कालावधी किंवा राज्य शासन कोणत्याही विशिष्ट बाबतीत अधिसूचित करील असा त्साहून कमी असलेला कालावधी लोटलेला नसेल तोपर्यंत; अथवा

(ङ) ती विकल मनाची असेल व सक्षम न्यायालयाने तसे घोषित केले असेल; अथवा

(च) ती अविमुक्त दिवाळखोर असेल; अथवा

(छ) ती बहिरी व मुकी असेल; अथवा

(ज) ती पंचायतीत किंवा जिल्हा परिषदेत किंवा शासनामध्ये किंवा शासनाकडून बक्षीस म्हणून मिळालेले एखादे लाभपद धारण करीत असेल; अथवा

(झ) जर , जिल्हा परिषदेच्या आदेशान्वये केलेल्या कोणत्याही कामात किंवा जिल्हा परिषदेशी केलेल्या किंवा जिल्हा परिषदेकडून किंवा तिच्या वतीने केलेल्या कोणत्याही संविदेत तिचा स्वतःचा किंवा तिच्या भागीदाराचा, प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष असा कोणताही हिस्सा किंवा हितसंबंध असेल अथवा

(ञ) जिल्हा परिषदेला दिलेल्या किंवा जिल्हा परिषदेकडून घेतलेल्या कर्जाच्या पैशाच्या कोणत्याही व्यवहारात तिचा स्वतःचा किंवा तिच्या भागीदाराचा, प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्ष असा कोणताही हिस्सा किंवा हितसंबंध असेल तर; अथवा

(ट) जिल्ह्यातील कोणत्याही पंचायतीस किंवा जिल्हा परिषदेस देणे असलेला कोणताही कर किंवा फी, ज्या दिनांकास अशा कराच्या किंवा फीच्या रकमेची मागणी करण्यात आली असेल आणि त्या रकमेचे देयक रीतसर तिच्यावर बजावण्यात आले असेल त्या दिनांकापासून, सहा महिन्यांच्या आत, देण्यात तिने कसूर केली असेल ; अथवा

---

१ सन १९९४ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २१, कलम ४१(१) द्वारे उपखंड (दोन) वगळण्यात आला.

२ वरील अधिनियमाच्या कलम ४१(२) अन्वये खंड (क-१) समाविष्ट करण्यात आला

(ठ) जर ती भारताचा नागरिक नसेल किंवा तिने स्वच्छेने परकीय देशाचे नागरिकत्व संपादन केले असेल किंवा तिने परकीय देशाशी निष्ठा ठेवणार असल्याची किंवा इमान राखणार असल्याची कोणत्याही स्वरुपात कबुली दिली असेल तर ;

(ड) जर ती, राज्य विधानमंडळाच्या किंवा संसदेचा किंवा त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्यान्वये किंवा त्याखाली रचना करण्यात किंवा स्थापन करण्यात आलेल्या कोणत्याही महानगरपालिकेची, नगरपालिकेची किंवा कटक मंडळाची सदस्य असेल तर ;

[१][(ढ) जर तिला दोनपेक्षा अधिक मुले असतील तर

[२][**स्पष्टीकरण.**-या पोट-कलमाच्या खंड (ट) च्या प्रयोजनाकरिता, अविभक्त हिंदू कुटुंबातील एखाद्या व्यक्तीने, किंवा ज्यातील व्यक्ती रूढीनुसार संपदेच्या किंवा निवासाच्या बाबतीत, एकत्र आहेत अशा गटातील किंवा घटकातील व्यक्तीने, जिल्ह्यातील कोणत्याही पंचायतीस किंवा जिल्हा परिषदेस देणे असलेला कोणताही कर किंवा फी देण्यात कसूर केल्यामुळे अशा अविभक्त हिंदू कुटुंबातील सर्व व्यक्ती किंवा यथास्थिति, अशा गटातील किंवा घटकातील सर्व व्यक्ती निरर्ह ठरल्याचे मानण्यात येईल.]

[३][(१क) एखाद्या व्यक्तीस तिच्या पदावधीत 'महाराष्ट्र स्थानिक प्राधिकरण सदस्याची निरर्हता अधिनियम, १९८६' खाली परिषद सदस्य असण्यास निरर्ह ठरवण्यात आले असता, ती असा परिषद सदस्य म्हणून अधिकारपद धारण करण्याचे बंद होईल.]

(२) पोट-कलम (१) मध्ये काहीही अंतर्भूत असले तरी—

(क) जी व्यक्ती घोषित केल्यावरून निरर्ह ठरली असेल किंवा जी व्यक्ती अपराधसिध्दीमुळे व शिक्षा देण्यात आल्यामुळे अशा रीतीने निरर्ह ठरली असेल आणि अशा निरर्ह ठरण्याच्या दिनांकास जी परिषद सदस्य असेल अशा व्यक्तीच्या बाबतीत, त्या पोट-कलमाच्या खंड (क) किंवा खंड (ख) खालील निरर्हता, अशा निरर्हतेच्या दिनांकापासून तीन महिन्यांचा अवधी उलटून जाईपर्यंत किंवा अपराधसिध्दी अथवा शिक्षा यांच्या बाबतीत या तीन महिन्यांच्या अवधीत अपिलासाठी किंवा पुनरीक्षणासाठी विनंती अर्ज करण्यात आला असेल तर असे अपील किंवा विनंती-अर्ज निकालात काढण्यात येईपर्यंत, अमलात येणार नाही; [४] * * * *

[५][(कक) ज्यावर राज्य शासनाकडून नेमणूक केली जाते असे कोणत्याही सहकारी संस्थेच्या (म्हणजे सहकारी संस्थांची नोंदणी करण्याच्या संबंधात त्या त्या वेळी अमलात असलेल्या कोणत्याही कायद्याखाली जी नोंदलेली असेल किंवा जी नोंदण्यात आल्याचे मानण्यात येत असेल अशा सहकारी संस्थेच्या) समितीच्या सभापतींचे किंवा सदस्यांचे अधिकारपद, ज्यावर सहकारी संस्थांच्या निबंधकाकडून नेमणूक केली जाते असे समापकाचे किंवा सहसमापकाचे अधिकारपद किंवा निबंधकाने नामनिर्देशित केलेले अधिकारपद—मग त्यावर एकट्याची नेमणूक झालेली असो किंवा नामनिर्देशित व्यक्तींच्या मंडळातील एक व्यक्ती म्हणून नेमणूक करण्यात आलेली असो—धारण करणारी एखादी व्यक्ती, केवळ त्याच कारणावरून त्या पोट-कलमाच्या खंड (ज) खाली निरर्ह ठरवण्यात येणार नाही;]

---

१. सन २००० चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४४, ३(अ) द्वारे खंड (ढ) जादा दाखल करण्यात आले.
२. सन १९६२ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक ४३, कलम ४(अ) द्वारे हे स्पटीकरण जादा दाखल करण्यात आले.
३. सन १९८७ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २०, कलम ११ च्या अनुसूचीद्वारे पोट-कलम (१क) समाविष्ट करण्यात आले.
४. सन १९६३ चा महाराष्ट्र अधिनियम क्रमांक २३, कलम ५(१) अन्वये येथील "आणि" हा शब्द नेहमीकरताच वगळण्यात आल्याचे मानण्यात येईल.
५. वरील अधिनियमाच्या कलम ५(२) अन्वये खंड (कक) हा नेहमीकरिताच समाविष्ट करण्यात आल्याचे मानण्यात येईल.

(ख) कोणतीही व्यक्ती,—

(एक) जिल्हा परिषदेबरोबर कंत्राट करील किंवा अशा जिल्हा परिषदेकडून किंवा तिच्या वतीने कामावर नेमली जाईल अशा कोणत्याही संयुक्त भांडवल कंपनीत किंवा कोणत्याही सहकारी संस्थेत अशा व्यक्तींचा हिस्सा आहे किंवा त्या संस्थेत तिचा हिस्सा किंवा हितसंबंध आहे; किंवा

(दोन) जिल्हा परिषदेच्या कामकाजासंबंधी कोणतीही जाहिरात ज्यात देता येईल अशा कोणत्याही वृत्तपत्रात तिचा हिस्सा किंवा हितसंबंध आहे; किंवा

(तीन) जिल्हा परिषदेने किंवा तिच्या वतीने काढलेले ऋणपत्र ती धारण करते किंवा जिल्हा परिषदेने किंवा तिच्या वतीने उभारलेल्या कोणत्याही कर्जात तिचा अन्यथा संबंध आहे; किंवा

(चार) विधि-व्यवसायी म्हणून जिल्हा परिषदेच्या वतीने तिला व्यवसाय दृष्ट्या कामावर लावले आहे; किंवा

[1][(पाच) कोणत्याही स्थावर मालमत्तेच्या पन्नास वर्षाहून अधिक नसेल एवढ्या कालावधीसाठी केलेल्या कोणत्याही पट्टयात किंवा त्याबाबतच्या कोणत्याही करारात तिचा कोणताही हिस्सा किंवा हितसंबंध आहे आणि असा पट्टा किंवा करार, करून देण्यापूर्वी, जिल्हा परिषदेस पट्टयावर इतर कोणतीही योग्य परिवास्तू उपलब्ध नव्हती असे जिल्हाधिकाऱ्याने प्रमाणित केले असेल; किंवा

(सहा) ज्या वस्तूचा ती नियमितपणे व्यापार करीत असेल अशा कोणत्याही वस्तूच्या जिल्हा परिषदेस करण्यात आलेल्या प्रासंगिक विक्रीमध्ये किंवा जिल्हा परिषदेकडून कोणत्याही वस्तूची खरेदी करण्यामध्ये तिचा हिस्सा किंवा हितसंबंध आहे; मात्र या प्रत्येक बाबतीतील मूल्य हे कोणत्याही वित्तीय वर्षामध्ये पाचशे रुपयांपेक्षा अधिक असणार नाही; किंवा

(सात) कोणत्याही वित्तीय वर्षामध्ये पन्नास रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या रकमेवर किंवा राज्य शासनाची मंजुरी घेऊन जिल्हा परिषद या बाबतीत निश्चित करील त्याप्रमाणे पाचशे रुपयांपेक्षा अधिक नसेल इतक्या रकमेवर, कोणतीही वस्तू जिल्हा परिषदेस अधूनमधून भाड्याने देण्यामध्ये किंवा जिल्हा परिषदेकडून भाड्याने घेण्यामध्ये तिचा हिस्सा किंवा हितसंबंध आहे;]

याच केवळ कारणावरून, तिला त्या पोट-कलमाच्या खंड (झ) खाली निरर्ह ठरवले जाणार नाही;

(ग) जिल्हा परिषदेने किंवा जिल्हा परिषदेच्या वतीने दिलेल्या कर्जाच्या किंवा अनुदानाच्या व्यवहारात एखाद्या व्यक्तीचा हिस्सा किंवा हितसंबंध आहे याच केवळ कारणावरुन तिला त्या पोट-कलमाच्या खंड (झ) किंवा (ञ) अन्वये निरर्ह ठरवण्यात येणार नाही (मात्र परिषद-सदस्यांचे अधिकारपद धारण केलेले असताना तिने असा हिस्सा किंवा हितसंबंध राज्य शासनाने विहित केलेल्या नियमानुसार संपादन केलेला असला पाहिजे);

(घ) एखादी व्यक्ती, नामनिर्देशनपत्र दाखल करण्याच्या दिनांकास, जिल्ह्यातील कोणत्याही पंचायतीस किंवा जिल्हा परिषदेस देय असलेल्या कोणत्याही कराची किंवा फीची मागणी केली असता त्याबाबतची थकबाकी देणे लागत नसेल तर, पोट-कलम (१) च्या खंड (ट) खाली परिषद-सदस्य म्हणून निवड केली जाण्यास तिला निरर्ह ठरवले जाणार नाही;

[(ङ) मुंबई ग्रामपंचायत आणि महाराष्ट्र जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्या (सुधारणा) अधिनियम, १९९५ यांच्या प्रारंभाच्या दिनांकास, (या खंडात यापुढे ज्याचा निर्देश "अशा प्रारंभाचा दिनांक" असा करण्यात आला आहे. त्या व्यक्तीला दोन मुलांपेक्षा अधिक मुले असतील तर, अशा प्रारंभाच्या दिनांकास तिला असणाऱ्या मुलांच्या संख्येत वाढ होत नाही तोपर्यंत ती व्यक्ती पोट-कलम (१) खंड (ढ) अन्वये, परिषदेचा सदस्य म्हणून निवडली जाण्यास किंवा सदस्य असण्यास निरर्ह ठरणार नाही :